

DÖRTDİVAN CÖNKLERİ

ve

BİR CÖNK ÜZERİNE

DR. YASİN ŞEN



Kitabın Adı
**DÖRTDİVAN CÖNKLERİ
VE
BİR CÖNK ÜZERİNE**

Yazar
Dr. Yasin ŞEN

1. Baskı
Kasım 2022 Ankara

© **Yasin ŞEN**

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Yayınevi
Merkezrepro Yayınları
Devrez Sk. No.1/B İskitler / ANKARA

Tasarım - Baskı
Merkezrepro Basım Yayın İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. Devrez Sk. No.1/B Altındağ / ANKARA

312 384 78 98

www.merkezrepro.com



**Bu alışmayı
Dörtdivan'ın Yetiştirdiği
Gurbetçi şair Merhûm
SERVET YÜKSEL'E
İthaf Ediyorum.**

İÇİNDEKİLER

Sözbaşı / 7

1. Bölüm / 11

Dörtdivan Cönkleri

Cönklerle Dâir / 13

Dörtdivan Cönkleri / 17

2. Bölüm / 23

Dörtdivan'da Tespit Edilen Bir Cönk

Cöngün Sahibi / 25

Cöngün Şekil Özellikleri / 27

Cöngün Muhtevası / 28

Cönkte Şiirleriyle Yer Alan Şairler / 43

Yunus Emre / 43

Âşık Yunus / 47

Seyyid Nizamoğlu / 48

Şah İsmail / 48

Sultan III: Murad (Murâdi) / 49

Âşık Ömer / 50

Âşık Ahmed-i Dîvânî / 51

Figânî / 53

Dörtdivanlı Hilmi / 55

Hacı Emin Efendi / 58

Cönkteki Şiirlerin Tablosu / 60

Sonuç / 63

Kaynaklar / 65

CÖNK / 69

-Osmanlı Türkçesinden Aktarılmış Metinler-

Sözlük / 139

EKLER / 143

EK-1 / 145

Dörtdivan'da Yeni Bulunan Bir Cönk Hakkında

EK-2 / 151

Örnek Cönk Sayfaları

Sözbaşı

Bolu'nun Dörtdivan ilçesi, Anadolu'da Türk kültürünün en yoğun yaşandığı yerlerden birisidir. Biz bu tespitin neticesi olarak Dörtdivan'da ikamet ettiğimiz tarihten itibaren ilçenin kültürel açıdan oldukça zengin fakat ihmal edilmiş geçmişine eğilmeye ve buranın türlü zenginliklerini kayda geçirmeye başladık. Artık bundan sonra kültür açısından herhangi bir ihmalkarlığa mahal verilecek bir durum yoktu. Çünkü Dörtdivan'ın kültür zenginliği geçen zamanın yanında vefat eden her Dörtdivanlıyla beraber kayıplara karışıyordu.

Çalışmalarımızın ilk semeresi olarak Dörtdivan Kültür atlası (Ankara, 2021) yayımlandı. Akabinde Dörtdivan Manileri (Ankara, 2021) adlı kitabımız ortaya çıktı. Bolu Erenlerinden Ümmî Kemal (Ankara, 2021) kitabımız da aslında büyük ölçüde Dörtdivan'da yaptığımız çalışmaların ve araştırmaların bir sonucudur. Son olarak da Dörtdivan Kültür Atlası'ndan sonra ilçenin tarihi ve kültürü üzerine yaptığımız araştırmaları ve incelemeleri içeren Köroğlu Diyârı Dörtdivan'dan (Ankara 2022) kitabı basıldı. Dolayısıyla bu dört kitap bize Dörtdivan'ın kültür zenginliğini anlatmak ve izah etmek üzere yol gösterici oldu.

Çalışmalarımız devam ederken Dörtdivan'da bir zamanlar cönk ve mecmuaların çokça bulunduğunu, bunlardan ilâhilerin okunduğunu, özellikle genç kızların cönkleri ve mecmuaları muhafaza ettiklerini ve evlendikten sonra gelin gittikleri yere götürdüklerini öğrendik.

Ayrıca birkaç araştırmacının bu konudaki beyanları da bizim dikkatimizi Dörtdivan'daki cönklerle çekmişti. Yaptığımız araştırmalarda maalesef bu zenginliğin yok olmaya yüz tuttuğunu fark ettik. İlk olarak Çavuşlar Camii İmam Hatibi İsmail Tezel hocamızın elindeki cönge ulaşabildik. İsmail Tezel hocamız bize cöngü ulaştırdığında biz de bu konu üzerinde çalışmaya başladık. Elinizdeki kitabın böyle bir hikayesi vardır. Akabinde Dörtdivan Adaköy'den Türkçe Öğretmeni Mehmet Akif Uludağ'ın elindeki cönge ulaştık. Hacmi ve halk hikâyeleri açısından zengin içeriğiyle dikkat çeken bu cönkle ilgili de biz bir makale kaleme aldık ve buna çalışmanın sonunda bulunan ekler bölümünde yer verdik.

Yine bu araştırmalar neticesinde halk bilimci ve emekli Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Dr. Abdullah Demirci'den şifâhî olarak rahmetli Cevdet Canbulat'ın Dörtdivan'da topladığı cönklerin Cahit Öztelli'ye, ondan da İstanbul'daki Süleymaniye Kütüphanesi'ne intikal ettiğini ve bunların henüz tasnif edilmediğini öğrendik. İnşallah bir zaman bu tasnif edilmemiş cönklerle el atma imkânımız da olur ve böylece Dörtdivan'ın bu konudaki zenginliğini daha ayrıntılı görme ve gösterme şansı elde ederiz.

Bulduğumuz cönkler neticesinde artık Dörtdivan cönkleri üzerine konuşup fikir yürütebiliyoruz. Bu zenginliğin yitip gitmesi-ne engel olmak için elimizden geleni yapmak gerekir.

Diğer çalışmalarımızda olduğu gibi bir de bu vesileyle kültür

noktasında Dörtdivan'da artık belli bir dikkati çekmeyi başardığımızı zannediyorum. İnşallah bunun semeresi olarak Dörtdivan'ın daha birçok zenginliği yanında cönklerinin de tespiti ve yayınlanması hız kazanır, bu kadim Oğuz yurdunun bu kültürel yönü de kayıtlara girmiş olur.

Biz bu çalışmayı iki bölüm hâlinde ve sözlük kısmı ve ekler olacak şekilde kaleme aldık. Birinci bölümde cönkler ve Dörtdivan cönkleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise İsmail Tezel'in arşivinde yer alan cöngün sahibini, muhtevasını, şekil özelliklerini ve cönkte yer alan şairleri ele aldık. Daha sonra bir tablo hâlinde cönkte yer alan şiirlerin beyit ve dörtlük sayısını, nazım türünü, şairlerini tespit etmeye çalıştık. Hemen bunların akabinde elimizdeki cöngün Osmanlı Türkçesinden aktarılmış hâlini bulacaksınız. Ayrıca kitabın sonunda bir sözlük kısmı, en son bulduğumuz cönkle ilgili bir inceleme yazısı ve bu kitapta ele alınan cönkten örnek sayfalar yer almaktadır.

Biz burada cönkte herhangi bir numaralandırma sistemine gitmedik. Cöngün sahibi olan Doğancılar Köyü'nden Ferhat oğullarından İbrahim oğlu Şaban Tezel, bu cöngü kendisi numaralandırılmış bulunuyordu. Ne var ki bu cöngün ilk on bir sayfası eksiktir. Bu sebeple cönk on ikinci sayfadan başlamaktadır. Dolayısıyla cöngün ilk şiiri olan Gerede Depremi Destanı eksik kalmıştır.

Osmanlı Türkçesinden aktarma yaparken okuyamadığımız yerler ve manzumelerde boş kalan satırlar (...) şeklinde gösterilmiştir. Cönk sahibinin cöngüye verdiği numaralar da yine parantez içinde gösterilmiştir. Cöngün sayfa numaraları 106'da sona ermektedir. Buradan sonra biz sayfa numarası verdiğimiz için bunlar da köşeli parantez [] içinde verilmiştir.

Cönk içerisinde iki varakta şiir bulunmamaktadır. Bunlardan birine sayfa numarası verilmişken diğerine verilmemiştir. Bizim metin içerisindeki bazı küçük tasarruflarımız da dipnotta verilmiştir.

Sonuç olarak Dörtdivan cönkleriyle ilgili ilk olarak hazırladığımız bu çalışmanın buradaki cönklerle ve söz konusu zengin birikime dikkat çekeceğini düşünmekteyiz. Elde edilen cönkler kültürümüz adına birer kazanç ve bunların çalışılması Türk kültürü adına büyük bir hizmet olacaktır.

Kitabın basılmasında teşviklerinden ötürü Dörtdivan Belediye Başkanımız Sayın Hamza Efe'ye ve Dr. Fahri Eyeci'ye çok teşekkür ederim. Ayrıca Asım Ertuğ, Ahmet Aynacı, İrfan Peker ve İsmail Canalp'e kitaba verdikleri maddi manevi desteklerden ötürü teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan ve elindeki cöngü bizimle paylaşan Dörtdivan-Çavuşlar Camii İmam Hatibi İsmail Tezel hocamıza da çok teşekkür ederim. O, elindeki cöngü güvenip bizimle paylaşmasaydı biz Dörtdivan'ın bu zenginliğini tespit edemeyebilirdik.

“Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine” kitabımızın kültürümüze mütevazı bir katkı olarak kabul edilmesini dilerim.

Dr. Yasin ŞEN

Aralık 2021

Dörtdivan

1. Bölüm
DÖRTDİVAN CÖNKLERİ

CÖNKLERE DÂİR

Cönk, halk şiiri geleneğinde şiirleri ve çeşitli bilgileri içeren defterlere verilen isimdir. Bunlar uzunlamasına açılan ensiz defterlerdir. Bu sebeple bu defterlere kültürümüzde sığırdili, dana dili gibi isimler de verilmiştir.¹

İçerikleri açısından cönkleri “mecmua” olarak kabul edebiliriz. Nitekim Şeyh Süleyman Efendi, Lügat-i Çagatâyî ve Türkî ve Osmâni’de kelimeye “gemi, sefine” anlamlarının yanında “mecmua” anlamını da vermektedir.²

Kelimenin nereden geldiğine dair bilgiyi Orhan Şaik Gökay’ın İslam Ansiklopedisi’ndeki maddesinde buluyoruz:

“Eski ve yeni sözlüklerle ansiklopedilerde aslı, mâna ve muhtevası hakkında farklı bilgiler verilmektedir. Cava ve Mala-

1 Doğan Kaya, “Âşık Edebiyatının Önemli Yazılı Kaynaklarından Cönkler”, Kültür Çağlayanı Dergisi, S. 16, Eylül-Ekim 2012, s. 9.

2 Burada cönkler üzerine verilen genel geçer bilgiler konusunda Orhan Şaik Gökay’ın Eski, Yeni ve Ötesi kitabında (İletişim Yayınları, İstanbul 1995) yer alan “Cönkler Üzerine” makalesinden istifade edilmiştir.

ya dillerindeki djong (conk) kelimesinden gelen cönk İspanyol ve Portekizce'ye junco, İtalyanca'ya giunco, Fransızca'ya jonque ve İngilizce'ye junk olarak geçmiş; Çin denizlerinde kullanılan dibi düz ve dört köşeli, puruvası, çıkıntılı baş bodoslaması ve kış pupası, dümeni muallakta olan yelkenli gemiler için de genel bir ad olmuştur."³

Gökyay, bu maddenin devamında cönk kelimesinin 16. Yüzyıl'dan beri Türkçemizde hem gemi hem de mecmua anlamında kullanıldığını ifade eder. Bu da demek oluyor ki, beş asırdan beri cönkler etrafında büyük bir kültür ve birikim meydana gelmiştir. Nitekim bu mecmular zaman içerisinde oldukça yayılmış ve kültürümüzde "dana dili", "sığır dili" gibi isimlerle anılır olmuştur.

Orhan Şaik Gökyay'ın aşağıdaki tespitlerini de konumuz açısından ve önemine binaen buraya kaydediyorum:

"Cöngün, içinde yalnız saz şairlerine ait şiirlerin yer aldığı bir mecmua olarak dar anlamda alınması doğru değildir. Cönklerde daha çok âşıkların şiirleri bulunmakla birlikte içinde hiçbir manzum parça bulunmayan, sırf mensur parçalardan meydana gelmiş cönkler de vardır. Ayrıca bazı dinî ve fikhî bilgilerin, notların, hutbe ve vaazlarda kullanılacak metinlerin, duaların yer aldığı dinî muhtevalı olanları da vardır. Nitekim Osmanlı âlimlerinden Kara Dede lakabıyla tanınan İbrâhim Kemâleddin'in (ö. 975/1567), yazıldığı andan itibaren medrese talebeleri arasında büyük rağbet bularak günümüze intikal eden Dede Cöngü adlı eseri bunların en meşhurdur."⁴

Öyleyse cönkler halk kültürünün önemli birer parçası olarak

3 Orhan Şaik Gökyay, "Cönk", İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 73.

4 Orhan Şaik Gökyay, "Cönk", İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 74.

kültür tarihimiz içinde dikkate değer bir yere sahiptir. Bunlardan, halk kültürünün yazılı kaynaklarından biri olarak yararlanmak mümkündür. Cönklerin önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Özellikle Anonim Halk Edebiyatı ve Âşık Tarzı Halk Edebiyatı açısından cönkler tamamlayıcı ve araştırmaları yönlendirici bir önem arz etmektedirler.

Cönkler en nihayetinde defterdir. Bunlar ensiz ve uzunlamasına açılan mecmualar olarak da kabul edilebilir. Bunlarda özellikle şiirlerin yer aldığı görülür. Fakat Orhan Şaik Gökyay, cönkleri sadece saz şairlerinin şiirlerinin kaydedildiği defterler olarak kabul etmenin yanlış olduğunu söyler. Bunlarda manzum olmayan parçalara da tesadüf edildiği olur. Gökyay, cönkleri konu edindiği uzun makalesinin devamında cönk kelimesinin eskiden daha geniş anlamda kullanıldığını da sözlerine ekler.⁵

Cönkler içerisinde bulunduğu veya yazıldığı mekâna izafeten adlandırılan cönkler vardır. Söz gelimi Şahin Köktürk tarafından hazırlanan Amasya Cönkü isimli çalışma bunlardan birisidir. Gevheri ve Âşık Ömer başta olmak üzere birçok halk şairinin şiirlerini içeren bu defterde, Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin bir varyantı da yer almaktadır.⁶ Bu durum bile cönklerin halk kültürümüz ve edebiyatımız için nasıl bir zenginlik kaynağı olduğunu göstermektedir.

5 Cönkler Üzerine, s. 80.

6 Geniş bilgi için bkz.: Şahin Köktürk, Cönkler bir Cönk Amasya Cönkü, Samsun 2007.

DÖRTDİVAN CÖNKLERİ

Geçmişte Türk toplumu arasında cönk tutmanın önemli görüldüğünü ve bunlara ayrı bir önem atfedildiğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Bu durum, en azından burada söz konusu edeceğimiz Dörtdivan için böyledir. Araştırmacılar arasında Dörtdivan'daki cönk ve mecmua zenginliğine dikkat çeken ilk isim tespit edebildiğimiz kadarıyla Cevdet Canbulat olmuştur. Dörtdivanlı Hilmi kitabında Canbulat bu hususa şöyle değinmektedir:

“Dörtdivan Bucağı, yedisinden yetmişine kadar cönkün ne olduğunu bilir. Her evde bir-iki cönk bulunur. Bu cönkleri babadan, atadan kalma bir armağan olarak saklar. Diyebilirim ki, bu bakımdan Dörtdivan Bucağı, Türkiye’de özel bir durum gösteren bir köşedir.” (Dörtdivanlı Hilmi, s. 3).

Burada ayrıca dikkati çeken husus Cevdet Canbulat’ın, Hilmi’nin şiirlerine ilk olarak 1954 senesinde bir cönkte rastlamış olmasıdır. Hilmi hakkındaki araştırmalarını zamanla genişleten Canbulat, başka bazı cönklerde ve Dörtdivanlıların dilinde şairin diğer şiirleriyle karşılaşmıştır.

Cevdet Canbulat cönkler üzerine olan araştırmalarına Dörtdivan'a gelerek devam etmiştir. şairin cönklerde yer alan diğer şiirlerini, sekiz yıl boyunca ortaya koymaya çalışmıştır. Canbulat ayrıca Dörtdivan'da birçok cönk toplamıştır. Canbulat'ın bu konudaki notları, Dörtdivan'da 1950'li yıllardaki birikimine işaret etmektedir.

Cevdet Canbulat bir dergide, şiirlerinin bulunduğu cönklerden hareketle Dörtdivanlı olduğunu tahmin ettiği Zuhûri ve Rumûzi mahlaslı iki şairden bahseden bir yazı kaleme almıştır.⁷

Emekli edebiyat öğretmeni Dr. Abdullah Demirci, bize şifahi olarak Cevdet Canbulat'ın topladığı cönklerin Türk Halk Edebiyatı araştırmacısı Cahit Öztelli'ye intikal ettiğini, ondan da bunların Süleymaniye Kütüphanesi'ne geçtiğini söyledi. Bu haber cönklerin kaybolup gitmediğini göstermesi açasından sevinç vericidir.

Dörtdivan'daki cönklerle dikkat çeken araştırmacı sadece Cevdet Canbulat değildir. İsmail Hakkı Akyoloğlu da kendisiyle yaptığımız bir görüşmede bize bu cönklerden söz etti. Akyoloğlu'nun bize şifahi olarak naklettiğine göre Dörtdivan'da ve bilhassa Yukandüğer ve Aşağıdüğer köylerinde genç kızlarda geçmiş zamanlarda bu cönklerden olurdu. Bunlar çeyiz sandıklarında saklanırdı ve kızın gelin gittiği yere beraberinde giderdi.

Akyoloğlu ayrıca Dörtdivan'da cönklerden ilâhi okuma geleneğini bir bildiriye konu etti.⁸

7 Cevdet Canbulat, "İki Ozan: Zuhûri ve Rümûzi", *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Ocak 1963, S. 162, s. 2953-2956). Bu durum, cönklerin Dörtdivan'ın değerlerini tespit etmede ne kadar önemli birer kaynak olduğunu göstermektedir (Yasin şen, Dörtdivan Kùltür Atlası, Ankara 2021, s. 101.

8 İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlähi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve şiirlerinin Varyantları, Kùltür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kùltürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayrıbasım, Ankara, 1992.

İsmail Hakkı Akyoloğlu'nun dikkat çektiği hususlardan birisi de Dörtdivan'ın değerlerinden Eyüp Şahin'deki cönklerdir. Özellikle Köroğlu Destanı'nın bir parçasının kendisinden derlenmesi ve Şahin'in bunu bir cönkten okumuş olması oldukça önemlidir. Akyoloğlu aşığıdaki sözlerle Eyüp Şahin'le ve bu destanla nasıl karşılaştığını anlatmaktadır:

“1981 yılında şimdiki Dörtdivan ilçesinin Doğancılar köyünden merhum Eyüp ŞAHİN (1341), dedelerinden kendisine intikal eden ikisi de çok kıymetli dönemlere ait cönkleri hanımının çeyiz sandığındaki birbiri içinde kat kat dürülü bohçalar içinden çıkararak bizlere göstermişti. Daha sonra konusu Köroğlu olan bir cönkten ‘Namdar Köroğlu’ başlığıyla destanı baştan sona kadar Hüseyinî makamında musikiyle okumuştı. Kayıtlarımızda bulunan bu cönkteki destanın konusunu Köroğlu ile Ermeni tacir arasındaki Kervan basma hadisesi oluşturmaktadır.”⁹

Bu destan parçası şöyle başlamaktadır:

*Böyle yerler benim fermanımdır
Çamlıca belden gelen Ermenidir
Şimdi bu yolun bacın almalıdır
Ver yolun bacını sen geç Ermeni*

İsmail Hakkı Akyoloğlu'nun yayınladığı bu destan parçası ayrıca tarafımızdan da yayınlanmıştır.

Eyüp Şahin hem hafızasındaki şiirler hem de elindeki cönklerle Hilmi'nin şiirlerinin ortaya çıkmasında da önemli bir kişidir. Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi için yaptığı araştırmalarda şairin birkaç şiirini kendisinden dinleyerek tespit etmiş, birkaçını da cönklerden okuyup onun okuduklarıyla karşılaştırmıştır. Eyüp

9 İ. H. Akyoloğlu, a. g. b., s. 1.

Şahin, bunun için ayrıca Canbulat'a bir de cönk vermiştir. Araştırmacı, kitabının bir yerinde şöyle der: "Dörtdivan'da yaptığım son tamamlayıcı araştırmalarda, Doğancılar Köyü'nden Eyüp Şahin'in verdiği bir cönkte, yine "Hilmi" nin Hicaz yolculuğuna ait ve 4-4'likle yazılmış bir ilâhisini daha buldum."¹⁰

Akyoloğlu'nun bu konuda verdiği en önemli bilgilerden biri Dörtdivan'da geçmişte yaygın bir şekilde karşılaşılan cönkten ilâhi okuma geleneğidir. Bizim de burada söz konusu edeceğimiz tespitlerden hareketle Dörtdivan'da cönk okuma geleneğinin çok yaygın olduğu, Ahmediye ve Muhammediye gibi Bayramî gelenekte önemli olan eserlerin yanında özellikle ilâhilerin çok okunduğu ve insanların cönk ve mecmualarda çeşitli manzum parçaları bir araya getirdiği anlaşılmaktadır.

Akyoloğlu, bu konuda şunları söylemektedir:

"Halk müziği araştırmalarımı yaparken Bolu çevresinde bir gelenek yaşatılmaktaydı. 'Cönklerden ilahî söyleme. Müzikle ilahî okuma.' 1980'lerde bloknot şeklinde, ceylan derisi kaplı, aharlanmış (yumurta akı ile sağlamlaştırılıp parlatılmış) bu ilahi defterlerinden birçok yerde özel olarak saklandığını gördüm. Kültür ve geleneklerimizin yok olmasını önlemek isteğimi duyan ve inanan birkaç cönk sahibi Folklor Arşimize bağışlamışlardır. Bu cönklerde önemli kişilerin doğum, ölüm kayıtları, dualar, ilahi, kaside, türkü, naat, büyü ve benzeri kayıtlar Osmanlıca, Arapça yazılmıştır. Halk bu eserleri çok iyi koruduğu gibi, yeni evlenen genç gelinlerin yanlarında bunları götürdüklerine de Dörtdivan Döğeri köyünde tanık oldum. Özellikle 1981'de Dörtdivan'ın Doğancılar köyünde merhum Eyüp Şahin'den 'Namdar Köroğlu Destanı'nı müzikli olarak derledik. Aynı kaynak kişi bize, asırlarca sakladığı 21 yapraklı bir

¹⁰ Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 13.

Ümmi Kemal Menakıpnamesini oyalı yazmalar içinden çıkarıp vermiştir. Tümüyle Eski Anadolu Türkçesi olan bu eksik metnin diğer parçaları kim bilir nerededir? Bu yazmada Ümmi Kemal, Taptuk, Yunus, Emre Dede, Yahya Dede, Said Emre, Bektaş gibi kişilerden ve yaptıkları işlerden söz edilmektedir.”¹¹

Buradan anlaşıldığına göre Dörtdivan’da bir zamanlar cönklerle birliktelik arz eden canlı bir müzik kültürü bulunuyordu. Hatta bazı köylerde kendisine âşık denen kimselerin bulunduğunu, görüştüğümüz bazı kimseler nakletmişlerdi. Bunlar türkü söylüyor, cönklerden belli makamlarda destan ve ilahî parçaları okuyorlardı.

Bu durumda akla şöyle bir soru gelmektedir?

Bu cönkler şimdi nerededir? Biz bu husustaki cevaplarımızı birkaç başlık ile ifade etmek istiyoruz: İlk olarak bu cönkler bazı araştırmacılar tarafından toplanmış veya sahiplerinin bunları ilgili yerlere bağışlamaları konusunda teşvik edilmişlerdir. Bunun sonucu olarak Dörtdivan’daki cönklerin bir kısmı bugün kütüphanelerimizde veya ilgili şahısların ellerindedir. Bu konuda İsmail Hakkı Akyoloğlu ve Cevdet Canbulat’ın unutulmaz hizmetleri görülmüştür. İkinci olarak bu cönklerden bir kısmı Dörtdivan’daki sahiplerinde bulunmaktadır. Biz, en azından bunu ümit ve tahmin etmekteyiz. İlçede yapacağımız araştırmalar ile bunlara ulaşmaya ve bunları kayıt altına alıp bilgisayar ormanına aktarmaya çalışacağız. Üçüncü ve üzücü olan bir diğer husus ise Dörtdivan cönklerinin bir kısmının yok olduğu şeklindedir. Dörtdivan yoğun göç veren bir ilçedir. Köylerde ve harap yayla evlerinde kalan bu cönklerin bir kısmı ne yazık ki zaman içinde yok olup gitmiştir.

¹¹ Zeki Gürel, Bolu Kültür ve Sanat Divanı Diyorlar Ki, “İsmail Hakkı Akyoloğlu’yla Röportaj”, Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Ankara 2013, s. 340.

2. Bölüm

DÖRTDİVAN'DA TESPİT EDİLEN BİR CÖNK ÜZERİNE

CÖNGÜN SAHİBİ

Bu çalışmada ele aldığımız cöngün sahibi, Dörtdivan'ın Doğancılar köyünde yaşamış olan Ferhatoğullarından İbrahim oğlu Şaban Tezel'dir. Bunu cönkte yer alan şu kayıttan da anlamaktayız. “Doğancılar karyesinden Ferhâd oğullarından İbrâhim oğlu Şa'bân Mart 944/1359 içinde yazmıştır.”

Aslında bu kaydın hemen üzerinde 1944 yılında gerçekleşen ve büyük yıkımlara yol açan Gerede'deki depremle ilgili bir kayıt daha yer almaktadır: “*Sene 1 Şubat 944 Sene 19 Kânûnisânî 1359. Burada bir salı günü gece saat 02.16'da Gerede kazasına bugün bir zelzele kıranı(?) olmuştur. Cenâbı Rabbü'l-Âlemîn tarafından.*”

Dolayısıyla Şaban Tezel yukarıda tarih de vererek depremi günü ve saatiyle birlikte kaydetmiştir. Böylece biz onun hayatıyla ilgili bazı bilgilere cönkten de ulaşabiliyoruz. Bu kayıttan Şaban Tezel'in babasının adının İbrahim olduğu anlaşılmaktadır.

Bize İsmail Tezel'in verdiği bilgilere göre Şaban Tezel 1320-1321 (Milâdi 1902-1903) yıllarında doğmuş ve 1974 senesinde vefat etmiştir. Hayatı boyunca çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmanın yanında özellikle kış aylarında bazı köylerde ücretli imamlık da

yapmıştır. Bazen de köyünde fahri olarak imamlık ve müezzinlik vazifelerinde bulunmuştur. Onun hayatı boyunca Bolu dışına pek de çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Şaban Tezel'in okumayı seven ve cönk türü defterler oluşturmaktan hoşlanan biri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu bilgileri kendisinden aldığımız İsmail Tezel, kendisinde büyük amcasından intikal eden çeşitli notların ve kenarlarına notlar alınmış bazı kitapların olduğunu ifade etmiştir. Şaban Tezel bazı notlarını ise sigara kağıtlarına almış. Bu durumda cönk sahibinin okumayı çok seven biri olduğu anlaşılmaktadır. Yine İsmail Tezel'in ifadesine göre Ahmediye ve Muhammediye gibi Anadolu'da çok okunan eserleri Şaban Tezel insanlara zaman zaman okurmuş.

Şaban Tezel'in okuduğu ve duyduğu şeylerden edindiği notları ihtiva eden defterlerin en önemlisi şüphesiz bu çalışmanın da konusu olan cönk türüdür. Bu cöngün tamamına yakın bir kısmı ilâhîlerden oluşmaktadır. Burada Yunus Emre'den Dörtdivanlı Hilmî'ye kadar çeşitli şairlerin ilâhî olarak icra edilen manzumeleri yer almaktadır. Tezel'in bunların çoğunu bir icra ortamında dinlerken kaydettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Şaban Tezel'in bir ilâhîyi seslendirdiği bir ses kaydı günümüze ulaşmış durumdadır.

Şaban Tezel'in İbrahim adında hâlâ yaşayan bir oğlu vardır. İsmail Tezel'in bize verdiği bilgilere göre başka bir çocuğu yoktur.

Şaban Tezel okumanın ve sürekli notlar almanın yanı sıra ayrıca Dörtdivan civarında dilsiz kaval olarak bilinen bir kavalı çok iyi çalarmış. Bu durumda onun yöredeki müzik kültüründen etkilenecek icrada bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bunlar ve çevresindeki müzik kültürü Dörtdivan'ın Doğancılar köyünde ikamet eden Şaban Tezel'in bu çevrede bir zamanlar çok bilinen cönk benzeri bir defteri oluşturmasını sağlamış ve böylece ondan geriye çok kıymetli bir yâdigâr kalmıştır.

CÖNGÜN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Dörtdivan'da bir zamanlar zengin bir cönk kültürünün bulunduğunu ifadeden sonra bahsetmek istediğimiz önemli bir diğer husus bu kitabın da konusu olan bir cönktür. Söz konusu edeceğimiz cönk, Dörtdivan'da bulunan Çavuşlar Camii'nde imam hatip olarak görev yapan ve yine Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nden İsmail Tezel'e aittir. Bu cönk İsmail Tezel'e dedesinin kardeşinden intikal etmiştir.

Cönkte, 14 Mart 1944 tarihi vardır. Bu da cöngün yakın tarihlerde tutulduğunu göstermektedir. Cöngün Osmanlı Türkçesiyle tutulmuş olması dikkat çekicidir. Ayrıca cönk numaralandırılmıştır. Numaralı kısımlar 106'da sona ermektedir. Numara verilmemiş sayfalar da mevcuttur. Bu sayfalarla beraber cönk 147 sayfadır. Baştan ve sondan eksiktir.

Cönk içerisinde şiirlerin başlangıcına dair çoğu yerde başlıklar yer almaktadır. Bu da şiirlerin daha kolay tespit edilmesine, başının ve sonunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Başlıklar genelde bir şekil içerisine alınmıştır.

CÖNGÜN MUHTEVASI

Dörtdivan'da tespit edilen bu cönk içerisinde neredeyse tamamen manzumeler yer almaktadır. Şiirlerini tespit edebildiğimiz şairlerden ismi aşağıda toplu hâlde verilmiştir. Burada pek bilinmeyen şairlerin yanında Dörtdivanlı Hilmi, Âşık Ömer, Yunus Emre, Seyyid Nizamoğlu ve Figâni gibi şairler de vardır. Ayrıca anonim bazı manzumeler de cönk içerisinde dikkat çekmektedir. Cönk, Gerede Depremi Destanı ile başlamaktadır. Bu destan 1944 yılında gerçekleşen, Gerede ve Dörtdivan başta olmak üzere Bolu'yu oldukça etkileyen deprem münasebetiyle kaleme alınmıştır. Cöngün ilk on bir sayfası eksik olduğu için manzume hakkında daha net şeyler söyleme imkânından mahrumuz. Bu destanın beş dörtlüğü ve iki dizesi cönkte mevcuttur. İlk iki mısradan sonra destan şöyle devam etmektedir:

Baldızda kızda açık her gövüs gerdan
Böyle mi kulluk ederiz Yaradan
Allah korkusu kalktı aradan
Tanrı katına ne uğur oldu Gerede

Bu destandan sonra cönkte Ramazan manilerine benzeyen bir dörtlük gelmektedir.

Cönkteki en önemli manzumelerden biri Destân-ı Alâmâtü'l-Kiyâmet (Kiyamet Alâmetleri Destanı) adını taşımaktadır. On altı dörtlükten oluşan bu destanın da şairi bilinmemektedir. Kiyamet alametleri, İmam Mehdi'nin zuhuru, Deccal'in ortaya çıkması, İsa peygamberin bir ak minare üzerine inmesi, onun kırk yıl yaşayacağı, İskender'in seddi, Yecüc ve Mecüc'ün ortaya çıkması, İsrâfil'in sûru üflemesi, ananın babanın evladından kaçacağı hesap günü, dağların yün gibi atılacağı, İsrâfil'den başka kimsenin kalmayacağı, sonra İsrâfil'in sûru kendisi için üfleyeceği bu destanda anlatılmaktadır.

Bundan sonra cönkte "Duhan" başlıklı bir manzume gelmektedir. On bir dörtlükten oluşan manzume tütünün zararlarını konu edinmekte, bu hususta insanları ikaz eden bazı mısralar içermektedir. Bu şiirden sonra Âşık Yûnus mahlasıyla kayıtlı ve "İlâhî Budur" başlıklı bir manzume gelmektedir.

Cönkte bundan sonra manzumeler arasında "Destan-ı İbrahim Aleyhisselam" başlıklı uzun bir manzume yer almaktadır. Bu manzumenin şairi kaydedilmemiştir. 25 dörtlükten oluşan bu uzun manzumeden Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in kıssası, gökten koç indirilmesi hadisesi ve kurban konusu işlenmektedir. Bu destandan sonra cönkte Yunus Emre'nin bir ilâhîsi gelmektedir.

Cönkte Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinden bazı manzumeler de yer almaktadır. Nitekim Yunus Emre'nin ilâhisinden sonra "İlâhî-i Ninni" başlığıyla kayıtlı bir ninni gelmektedir. Bu başlık dikkatimizi ninnilerin de ilâhî olarak kabul edildiği bahsine çekmiştir. Öyleyse Dörtdivan'da sadece dinî şiirler değil, besteli söylenen her

türlü manzume ilahî olarak kabul edilmiş ve bu manzume de bu sebepten o şekilde kaydedilmiştir. Bu başlığın işaret ettiği bir diğer önemli husus da bunların yine bir icra ortamında söyleyenin dilinden kaydedildiği konusudur.

Cönkte bundan sonra Ahmed adlı bir şaire ait bir manzume gelmektedir. Bu şairin kim olduğu tespit edilememiştir. Bu şiirden sonra Geredeli âlimlerden Hacı Emin Efendi'ye ait bir ilâhî kaydedilmiştir. Akabinde ise "İlâhî Budur" başlığını taşıyan dört adet ilâhî gelmektedir. Bu ilâhîlerden sonra da cönkte Süleyman adlı bir şairin bir şiiri yer almaktadır. Bundan sonra da yine "İlâhî Budur" başlığıyla kaydedilmiş bir şiir gelmektedir. Bunlar genelde zühdî bir endişeyle yazılmış manzumelerdir. Bu manzumelerden sonra Seyyid Nizamoglu, Âşık Ömer ve Figâni mahlaslarına kayıtlı şiirler gelmektedir. Bu da göstermektedir ki, Halk Edebiyatımızın önde gelen bu isimleri Dörtdivan'da okunmuş, hatta bunların şiirleri belli makamlarda söylenmiştir. Fakat bu ilâhîlerin besteleri bugün elimizde değildir.

Geredeli Âşık Figâni'nin cönkte kaydedilmiş iki dörtlüğünden sonra "Destân-ı İbrâhim Aleyhisselâm" başlığını taşıyan, mesnevî nazım şekliyle yazılan, 103 beyitten oluşan bir manzume gelmektedir. Bu manzume cönkte yer alan en uzun manzumedir. Konusu Hz. Peygamber'in bebek yaşta vefat eden oğlu İbrahim'in büyümesi, mektebe gitmesi, fakat bu sırada Azrâil'in gelip onun canını alması çerçevesinde cereyan etmektedir. Buradan da anlaşıldığına göre bu manzume belli bir kurgulama neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle ilginç bir manzumedir. Şairi tespit edilememiştir.

Bu uzun manzumeden sonra "Beddua" başlığını taşıyan bir manzume gelmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu manzume iki ayrı metindir. İlkinden ayrıldığı için diğerine de tarafımızda bu başlık ilave edilmiştir. Bunlar halk edebiyatında "taşlama" türünde kabul

edilen manzumelerdir. Bu şiirler belli bir edebî gücü yansıtan şiirlerdir. Bunlardan sonra on üç dörtlükten oluşan ve “İlâhî Budur” başlığını taşıyan bir manzume gelmektedir.

Bu cönkte Dörtdivanlı Hilmi'nin bazı şiirleri kaydedilmiştir. Bunlardan Oğullar Destanı, cönkte “Firkatnâme” başlığı ile kaydedilmiştir. Cönkteki manzume, yayınlanmış hâlimden bazı küçük farklar içermektedir. Bu farklar genelde kelimelerin ayrımı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca bu manzumenin bir icra ortamında kaydedilmesinden doğan bir hususiyet vardır. Manzumede tekrar eden son mısra “oğullar” redifinin yanına “kuzular, yiğitler” gibi ibareler de yazılmıştır. Cönkten bu manzumenin bir icra ortamında şiirin belirli bir makamda okunurken kaleme alındığı göz ardı edilmemelidir. Bu manzumede bazı mısra farkları da göze çarpmaktadır. Mesela dokuzuncu dörtlüğün son dizesi yayınlanmış hâlimde “Sanısı gönlünde kalan oğullar” şeklinde yazılmışken cönkte “Din uğruna harbe giden oğullar” şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca şiire son dörtlükte “Âhirette karşı gelsün yiğitler” mısrai ilave edilmiştir. Bu farklar büyük yekunlarda değildir. Bu da merhum Cevdet Canbulat'ın, Hilmi'nin şiirlerini tespit etmede ne kadar başarılı bir iş çıkardığını göstermektedir.

Dörtdivanlı Hilmi'nin bir şiiri kitapta “İlâhî-i Sevda” şeklinde kaydedilmişken cönkte “İlâhî-i Elvedâ” şeklinde yazılmıştır. Bu başlık şiirin başlığına bizce daha uygundur. Çünkü bir hac yolculuğunu konu alan bu manzume şöyle başlamaktadır:

Yine bir firkat düştü
Seni Allah'a ismarladık
Fırakın bağrımı deldi
Seni Allah'a ismarladık¹²

¹² Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 50.

Dörtdivanlı Hilmî'nin, Canbulat'ın kitabında yer almayan güzel bir "Bülbül" şiiri vardır. Sekiz dörtlükten oluşan bu şiir şöyle başlamaktadır:

Bir gün çıktım sahralara
Nazar kıldım bübüllere
Baktım andaki hallere
Bülbül senin hâlin nedir
Aşkı olan daim Hû der

Aynı şiir Ali Rıza Ünlü'nün, Tarih Boyunca Gerede adlı kitabında da yer almaktadır. Bu ilâhînin tamamı cönkte mevcuttur. Şiir, cönkte sayfa 101'de bulunmaktadır. Hatta Ali Rıza Ünlü'nin neşrinde eksik olan mahlas bendi bile bu cöng'e kaydedilmiştir. Halbuki bir şiirin hangi şaire ait olduğunu tespit için mahlasın geçtiği kısım önem arz etmektedir. Ünlü, kitabında şiiri sadece Hilmî'ye ait diyerek kaydetmiştir. Bu şiirin Hilmî'nin olduğunu bu cönk sayesinde teyit edebiliyoruz. Ünlü'nün kitabında bulunmayan ve sadece cönkte görebildiğimiz bu mahlas bendi şöyledir:

Bülbül arzu çeker güle
Sancısı(nı) almaz dile
Hilmî'nin hâlinde ola
Bülbül senin derdün nedür
Aşkı olan dâim Hû der

Burada dikkati çeken başka bir husus da bu manzumede tekrar eden mısralarda yer alan "hâlin" kelimesinin cönkte "derdün" şeklinde kaydedilmiş olmasıdır. Bülbül manzumesinin cönkteki hâli, bunların dışında bazı küçük farklarla Canbulat neşrinden ayrılmaktadır.

Dörtdivanlı Hilmî'nin Bülbül İlâhîsi'nden sonra bir Kerbelâ

Mersiyesi gelmektedir. Bu manzumenin cönkte kaydedilmiş olması oldukça önemli bir husustur. Ehl-i Beyt konusundaki hassasiyetin sadece belli bir çevrede hissedilmediğini, bunun yakın dönemlere kadar Müslümanlar arasında genel bir mâtem havasına sebep olduğunu bu manzume ispat etmektedir. Kerbelâ Mersiyesi'nden sonra yine "İlâhî Budur" başlığını taşıyan bir manzume gelmektedir. Bundan sonra Yûnus mahlasına kayıtlı, başlıksız ve yedi dörtlükten oluşan bir manzume kaydedilmiştir. Yine bu manzumeden sonra bir ilâhî daha kaydedilmiştir. Cönkte "Gazâlî" başlığı ile kayıtlı olduğunu düşündüğümüz bir manzume vardır. Bu başlığın okunmasında bir tereddüdümüz oluştu. Zira bu kelime "Gazel" şeklinde de okunabilir. Gazellerde nazım birimi beyit olduğu hâlde şiir dörtlükler hâlinde yazılmıştır. Bu manzume de sekiz dörtlükten oluşmaktadır. Bundan sonra İzzet mahlasına kayıtlı dört dörtlükten oluşan ve "İlâhî Budur" başlığını taşıyan bir manzume daha gelmektedir.

Cönkte "Hacı İlâhîsi" başlığını taşıyan bir şiir vardır. Bu manzume hem Âşık Yûnus hem de Eşrefoğlu mahlaslarına kayıtlıdır ve her iki mutasavvıfın da mahlası bir dörtlükte geçmektedir. Bundan sonra Derviş Yûnus mahlasıyla kayıtlı ve dokuz dörtlükten oluşan bir ilâhî ve Yunus Emrem mahlasıyla kaydedilmiş yedi dörtlükten oluşan başka bir ilâhî gelmektedir. Son olarak "İlâhî Budur" başlığıyla kaydedilmiş, on dört beyit hâlinde yazılmış bir manzume gelmektedir. Bu manzume aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Cöngün son sayfaları olmadığı için bu manzume eksiktir.

Cönkte bulunan manzumelerle bunların yayınlanmış hâli arasında bazı önemli farklar olduğu görülmektedir. Bu durumun bu şiirlerin asırlar içerisinde çok okunmasından, kültür çevrelerinde defalarca icra edilmesinden ve bunun neticesinde varyantlarının

teşekkülünden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Biz burada birkaç manzumeye, yayınlanmış hâlleriyle karşılaştırarak yer vermek istiyoruz. İlk örnek olması açısından cönkte yer alan bir Âşık Yûnus ilâhîsini hem cönkteki hâliyle hem de yayınlanmış şekliyle buraya kaydetmek istiyoruz. Cönkte yer alan manzume şöyledir:

Yalan dünya imiş yalan
Ölür imiş buna kalan
Hak ilmîne sâhip olan
Onlara kalmayan dünyâ

Cennetde buğday yiyenler
Gaflet gömleğîn giyenler
Dünya benim diyenler
Âdem'e kalmayan dünya

Âh edip derdine yanan
Sahrâda erken uyanan
Ka'be'yi bünyâd iden
Halil'e kalmayan dünyâ

Kanı ol erenler kanı
Kanı ol Veysel Karânî
İki cihânın serveri
Resûle'e kalmayan dünya

Kanı ol erenler kanı
Tenini kurtlar yedigi
Tanrı habibim dedigi
Eyyûb'e kalmayan dünya

Çıkup cenge gittiği
Kâfire kılıç çekdiği
Tanrı'nın arslanı dediği
Ali'ye kalmayan dünya

Yûsuf'a yanup yakılan
Ağlamakdan gözsüz kalan
Kurt ile da'va kılan
Ya'kûb'a kalmayan dünya

Dahı kul deyü satılan
Def'a kuyuya atılan
Mısır'a sultan oturan
Yûsuf'a kalmayan dünya

Usan Âşık Yûnus usan
Yüriyesin sağ [u] esen
Kanı Hasan kanı Hüseyin
Bunlara kalmayan dünya

Kanı Ebâ Bekr Sıddık
Kanı ya Ömerü'l-Fâruk
Kanı 'Osman Zinnüreyin
Bunlara kalmayan dünya

Bu ilâhinin Mustafa Tatcı tarafından yayınlanan şekli ise şu şekildedir:

Derdin anup âh eyleyen
Yûnus'a kalmadı dünyâ
Külünk salup taşlar kesen
Ferhâd'a kalmadı dünyâ

Her demine şükreyleyen
Öliceğin fikreyleyen
Dün gün Hakk'ı zikreyleyen
Şunlara kalmadı dünyâ

Evvel kuyuya atılan
Sonra kul deyi satılan
Mısır'a sultân dikilen
Yûsuf'a kalmadı dünyâ

Ol Yûsuf'ı yavı kılan
Kurtlarla da'vî kılan
Aglamakdan gözsüz olan
Ya'kûb'a kalmadı dünyâ

Kanı erenler sâdıki
Kurtlar tenini yedigi
Şol Hak Habîbim dedigi
Eyyûb'a kalmadı dünyâ

Kanı erenlerün varı
Dünyadan geçdi her biri
İki cihânın serveri
Nebî'ye kalmadı dünyâ

Zülfikâr alıp eline
Salardı solına sağına
Kâfir gelmezdi yolına
'Alî'ye kalmadı dünyâ

Yûnus sen dünyadan usan
 Ferhâd idi taşlar kesen
 Kanı Hüseyin ile Hasan
 Anlara kalmadı dünyâ¹³

Görüldüğü üzere bu manzume neşredilmiş hâliyle baştan sona bazı farklar içermektedir. Bu farklar şiirin daha ilk dörtlüğünde görülmektedir. Ayrıca şiir cönkte Âşık Yûnus mahlasına kayıtlıyken yayınlanmış hâlinde Yûnus mahlasıyla kaydedilmiştir. Bu durum Yûnus ve takipçilerinin manzumelerinin asırlardan beri çok okunmasından ve zaman içerisinde bunların varyantlarının teşekkül etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer husus Bolu'nun diğer ilçelerinde olduğu gibi tarih içinde Dörtdivan da Yûnus ve takipçilerinin şiirlerinin besteli olarak okunduğu ve bunlara sahip çıkıldığı yerlerden birisi olmuştur. Bu örnek bile bu çalışmada ele aldığımız cöngün Türk Edebiyatına bazı katkılarda bulunabileceğini bize göstermektedir.

Burada örnek vermek istediğimiz bir diğer manzume cönkte “Guguk İlahisi” başlığıyla verilen bir manzumedir. Dörtdivan'da guguk, baykuşa verilen isimdir. Biz Dörtdivan cönklerini araştırırken Âşık Ahmed'e ait bu manzumenin bir zamanlar Dörtdivan'da okunduğunu böylece tespit ettik. Burada da görüleceği üzere Dörtdivan'ın Yukarıdöğer Köyü'nden olduğunu tahmin ettiğimiz bir şairin bir manzumesi yine Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde tutulmuş bir cönkte karşımıza çıkmıştır. Bu da şiirin yazıldığı yerde sahiplenildiğini ve muhtemelen uzun zamanlar boyunca okunduğunu göstermektedir. Cönkteki “Guguk İlahisi” başlıklı bu manzume şöyledir:

13 Mustafa Tatcı, Yûnus Emre'nin Gönül Çocuğu Bursalı Âşık Yûnus, H Yayınları, İstanbul 2019, s. 36-37.

Ey guguk dertli dertli ötersin
Derdime dertler katarsın
Yazın gelüp kışın gidersin
Mekânın kande guguk

Ötüşün yüreğim deldirdin
Beni gaflete daldırdın
Sende ömrüm aldırдын
Ne ağlarsın dertli guguk

Dertli olan seni sesler
Ne aceb edersin yaslar
Hemen de yalvarsın yazı
Yana yana öten guguk

Gel dertli guguk kuşu
Fark edersin yazı kışı
Cümle kuşların başı
Dertli dertli öten guguk

Evvel bahârda ötersin
Zâhir bir guguk adın
Kimse bilmez nedir murâdın
Dertli dertli öten guguk

Guguk konar daldan dala
Tesbihin alur dile
Ârif gerek hâlin bile
Ne ağlarsın dertli guguk

Guguk öter yüce dağda
Kâh bahçede kâh bağda
Gelin doslar hakikatlü
Guguk dilinden anlarsanız

Seher vakti boyanursun
Gâfil insan ne uyursun
Kendini bir adam mı sanursun
Dertli dertli öten guguk

Cönkte kaydedilen hâlimden epey farklılık gösterse de bu şiirin Bolulu Mustafa bin İsmail tarafından kaleme alınan Metn-i Sefîne-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Defîne-i Emced-i Nev-cüvânî adlı eserde değişik bir şeklinin olduğu görülmektedir. Eserin burada yer alıyor olması onun en azından şairini tespit etmemizi mümkün kılmıştır. Araştırmacı tarafından manzumedeki “guguk”un “kukuk” diye kaydedildiği bu şiirin yayınlanmış şekli şöyledir:

Gel ey dertli kukuk kuşu
Fark eylesin yazı kışı
Cümle kuşların çavuşu
Evvel-bahârda ötersin

Zâhirâ bir kukuk adın
Bahârda olur feryâdın
Kimse bilmez ne murâdın
Dertli dertli inilersin

Kukuk konar daldan dala
Tebîhîni alur dile
Ârif gerek hâlden bile
Derdin nedir inilersin

Kukuk öter yüce dağda
Gâh bâğçede gâhi bâğda
Gelin dostlar hakikate
Kukuk dilinden anlarsın

Seher vaktin uyanursın
Hak Hak deyü tolanursın
Mücrim Ahmed ne uyursın
Kendini bir âdem mi sanursın¹⁴

Cönkte yer alan manzumenin yayınlanmış şeklinden hayli uzun olduğu ilk bakışta fark edilmektedir. Ayrıca şiirin zaman içerisinde önemli ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Kimi yerde bu farklar arada karşılaştırma yapmaya imkân bile vermemektedir.

Burada örnek vermek istediğimiz son manzume Âşık Ömer'e aittir. Bu şiirin cönkte kayıtlı hâliyle yayınlanmış hâli arasında farklar çok fazladır. Bunu yakından görmek üzere manzumenin hem cönkteki şeklini hem de yayınlanan hâlini buraya kaydetmek istiyoruz. Şairin cönkte “Âşık Ömer” başlığı ile yer alan manzumesi şöyledir:

Ey gönül can bu kafesden uçmağa şüphen mi var
Melekü'l-mevtin şarâbından içmeğe şüphen mi var
Azrâ'il gelüp göğsün üstüne konduğu zamân
Gözlerinden kanlı yaşlar dökmeğe şüphen mi var

¹⁴ Bolulu Mustafa bin İsmail, Metn-i Sefine-i Ahmed-i Divânî Şerh-i Define-i Emced-i Nev-cüvânî, Haz.: Ramazan Sarıççek, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2014, 117-118.

Evliyalar gölgelen arşın yüz bin nûrna
 Kâfirler olanı sürerler ol cehennem yerine
 Yetmiş iki melek gelür yarın mahşer yerine
 Bin bir ayak bir ayak üzre durmağa şüpheni mi var

İsrâfil sûn üfürececek Hak diyüp nefsin gerek
 Hani benim Rabbim diyüp dört yanına baksan gerek
 Turâbı mesken tutup nice bin yıl yatsan gerek
 Beyaz teni kara topraklara karmağa şüpheni mi var

Bindürür bir gün ol bizi ecel atına
 Mümkün değil alırım bu cânı satana
 Kıldan ince kılıçtan keskin ol Hakk'ın Sırat'ı
 Der ki Ömer bu Sırat'dan geçmege şüpheni mi var

Bu manzumenin yayınlanmış hâli ise aşağıdaki gibidir:

Ey gönül sen bu fenâdan göçmeğe şüpheni mi var
 Doldurup cân-ı eceli içmeğe şüpheni mi var
 Gelip Azrâ'il konar ol dem ki göğsün üstüne
 Gözlerinden kanlı yaşlar dökmeğe şüpheni mi var

Yer yüzünde Sûr çalınır halk diri kılsan gerek
 Meskenim kanı deyü dört yanına baksan gerek
 Toprağı mesken tutup (hem) nice sen yatsan gerek
 Ak tenimiz toprak olup yatmağa şüpheni mi var

Âmil olan gölgelenir tâ ki arşın nûrna
 Münkir olanı sürerler ol cehennem yoluna
 Yetmiş iki fırka gelir yarın mahşer yerine
 Bin bir ayak bir ayağa durmağa şüpheni mi var

Ol saâdetli Resûl bindikte nûrdan atına
Dört ana ede nidâyı çağırıp ümmetine
Kıldan ince kılıçtan keskin Hak'ın sırâtına
Der ki Ömer ol sırâtı geçmeğe şüphen mi var¹⁵

Bu iki manzume arasında da hayli farkın olduğu görülmektedir. Bu manzumelerin, tek şiirin zaman içerisinde varyantlarının oluşmasıyla teşekkül ettiği ve arada neredeyse tenkitli metin kurulmasının önüne geçecek derecede farklar olduğu görülmektedir. Bu son örnek bile ele aldığımız cöngün, burada şiirleri yer alan şairlerin manzumelerine katkı olarak değerlendirilebilecek kıymette olduğunu göstermektedir.

¹⁵ Bu manzume bazı farklarla şurada yer almaktadır: Yakup Karasoy-Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Konya 2010, s. 195-196.

CÖNKTE ŞİİRLERİYLE YER ALAN BAZI ŞAİRLER

Cönkte on iki farklı şaire ait manzumelere yer verilmiştir. Bu şairlerin çoğunun kim olduğu tespit edilebilmektedir. Bu şairlerin hayatı hakkında aşağıda bilgi verilecektir. Fakat burada Ahmed, Süleyman ve İzzet isimleriyle ve cönkte birer manzumeyle yer alan şairlerin kim oldukları tespit edilememiştir. Şimdi biz yaşadıkları yüzyıla göre sıralayarak cönkte yer alan şairlerin hayatına aşağıda yer vermek istiyoruz.

Yunus Emre

1240-1320 yılları arasında yaşayan Yunus Emre, Anadolu'da gelişen Türk Edebiyatının kurucu şahsiyetlerindedir. O ayrıca Tapduk Emre hazretlerinin yetiştirdiği bir mutasavvıftır. Söylediği ilâhiler yüzyıllardan beri Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile hâlen terennüm edilmektedir. Sade bir Türkçeyle kaleme aldığı ilâhîlerde ilâhî aşkı ve insanın bu âlemde niçin var olduğu hususunu dile getiren mutasavvıfın şiirleri divanında bir araya getirilmiştir. Onun ayrıca Risâletü'n-Nushiyye adında bir mesnevisi vardır.

Yunus Emre'nin yaşadığı yer ve mezarı konusu bugün bile araştırmacıların üzerinde en çok durduğu meselelerden birisidir.¹⁶ Yunus Emre'ye ait makamlar veya ona izafe edilen mezarlardan ötürü mutasavvıfın gerçek mezarının ve yaşadığı yerin farklı şehirlerde olduğunu iddia eden araştırmacılar olmuştur. Konu uzun yıllar boyunca tartışılmış ve bu husustaki iddialar, belgeler ve yazılar ayrı bir cildi dolduracak yekûna ulaşmıştır. Çünkü Anadolu ve Anadolu dışında Yunus Emre'ye atfedilen makamlar ve mezarlar bulunmaktadır. Günümüzde onun Eskişehir'in Sivrihisar ilçesi sınırları içinde kalan Sarköy'de (şimdi Yunus Emre köyü) doğduğu bugün netlik kazanmış hususlardandır.¹⁷ Fakat Yunus Emre'nin doğup büyüdüğü yerler konusunda kaynaklarda birden fazla yer ismi zikredilmektedir.

Yunus Emre'nin kaynaklarda yaşadığı ve doğduğu ileri sürülen yerlerin başında bir de Bolu gelmektedir. Öyle ki, bazı araştırmacılar onun Bolulu olduğu hususunda hemfikir gibidir. Böyle bir iddianın ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde, Yunus Emre'yle ilgili bazı kaynaklarda onun Bolulu olduğunun söylenmesi etkili olmuştur. Âşık Çelebi Tezkiresi'nde Yunus Emre'nin Bolulu olduğuna dair bir kayıt vardır. Buradan hareketle bazı araştırmacılar Bolulu şair ve mutasavvıflar arasında Yunus Emre'yi de sayarlar. Âşık Çelebi, tezkiresinde şöyle der: “*Vilâyet-i Anatolî'dan livâ-yı Bolî'dandır. Tapduk Dede müridlerindendir. Kullâb-ı cezbe ile 'âlem-i mülkden cenâb-ı melekûta çekilmiş, 'âlemün insân-ı kâmil ü feridlerindendir. Kırşehr'de medfündür. Egerçi ümmidür ammâ debistân-ı kuds sebak-hânlarından ve kitâb-ı nahnu evrasna'l-'ilme min hayyin lâ yemût varak-gerdânlarındandır. Lisân-ı kâli*

¹⁶ Bu hususta daha geniş bilgi için bkz.: Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Dîvânı*, H Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2020.

¹⁷ Mustafa Tatcı, a. g. e., s. 151.

zebân-ı hâle tercümân itmiş abdâl u ebrârdandur ve lisân-ı gayb ile izhâr-ı mâfi'z-zamîr iden ashâb-ı esrârdandur. Mervîdür ki her bâr okımak kasd itmiş, hurûf-ı teheccîyi temâm itmege dili dönmemiş ve âyîne-i kalbi kûdûret-i nukûş u hutût ile tonmamış..."¹⁸

Yunus Emre'nin Bolulu olduğunu söyleyen başka kaynaklar da vardır. Son dönem Osmanlı müelliflerinden Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-Âlâm'da şöyle der: "Mazanne-i kirâmdan olup Bolulu olduğu hâlde Porsuk nehrinin Sakarya'ya karıştığı mahalde bir zâviye ve çilehâne edinip ibâdet ve riyâzetle meşgûl olmuş ve makâmâtı şöhret bulup H. 843 (M. 1439)'te vefât etmiştir. Zâviyesi kurbinde vâki türbesi ziyâretgâhdır. Ümmî olduğu hâlde sûfiyâne ve ehl-i dilâne ilâhîleri vardır."¹⁹

Osmanlı kaynaklarındaki bu bilgileri Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar kitabında irdeleyen Fuat Köprülü de Yunus Emre'nin Bolu'da doğduğu kanaatindedir. Şakâyk sahibinin onun nereli olduğu hususuyla ilgili açık bir bilgi vermediğini söyleyen Köprülü, Şakâyk müterciminin onun Bolulu olduğunu ifade ettiğini kaydettikten sonra şöyle bir yorumda bulunuyor: "Yûnus'un nereli olduğu hakkında kesin bir fikir ileri sürmek kâbil olmamakla beraber, onu Bolu çevresinde bir yerde doğmuş saymak pek yanlış sayılamaz."²⁰

Nâil Tuman da Tuhfe-i Nâ'îlî'de Yunus Emre'nin Bolulu olduğunu söylemektedir: "Yunus Emre Âşık Yunus. Bolulu, Taptuk Emre'nin mürîdi, vefatı tarihi me hazların bir kısmında H.828, M.1424

18 Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi Meşâ'irü'ş-şu'arâ Hazırlayan: Filiz Kılıç, Ankara 2018 (Kültür ve Turizm Bak. E-kitap), s. 293.

19 Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-Âlâm, C. VI., İstanbul 1316, s. 4828'den aktaran: Mustafa Tatcı, Yunus Emre'nin Gönül Çocuğu Bursalı Âşık Yûnus, H Yayınları, İstanbul 2019, s. 5.

20 M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2007, s. 251.

ve diğer bir kısmında H.842, M.1429 gösterilmektedir...”²¹ Tuhfe-i Nâilî’de Yunus Emre’yle ilgili verilen bilgiler devam etmektedir. Nail Tuman, burada Yunus Emre ve Âşık Yunus’u tek bir şahsiyet olarak değerlendirmiştir.

Filibeli Ahmed Hilmî de Yunus Emre’nin Bolulu olduğunu söyleyen araştırmacılardan birisidir. Hikmet Dergisi’nde yayınlanan “Terâcîm-i Ahvâl: Sahâif-i İslâmiye’den Âsâr ve Ahvâl-i Meşâ-hir: Yunus” başlıklı makalesinde Filibeli Ahmed Hilmî Dervîş Yunus ve Âşık Yunus diye meşhur olan Yunus Emre’nin Bolu’da dünyaya geldiğini, Yıldırım Beyâzîd döneminde yaşadığını söylemektedir.²²

Çeşitli kaynaklarda zikredilen bu bilgiler Yunus Emre’nin Bolu’yla bir ilgisi olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır fakat bununla ilgili net bir yoruma gitmek bizce şimdilik pek de mümkün değildir. Bu konuda daha fazla kanıtı ihtiyacı ortadadır.

Yünus’un doğduğu ve yaşadığı yerle ilgili kaynaklardan bunca nakiller yapılmasının sebebi bu çalışmanın konusu olan cönkte yer alan ve Yünus Emre, Yünus Emrem, Âşık Yünus ve Dervîş Yünus mahlaslarına kayıtlı ilâhîlerdir. Bu ilâhîlerin bazılarının Yünus Emre ve Âşık Yünus’un divanlarında görülmemesi çeşitli araştırmacıların dikkat çekmiş olduğu bir üçüncü Yünus meselesini hatırmıza getirmiştir. Bu cönkte yer alan manzumelerin bir kısmı acaba bu meçhul ve kimliği hakkında hiçbir şey bilinmeyen bir başka Yünus’un eserleri olabilir mi? Biz şimdilik bu çalışma vesilesiyle buna işaretle yetinmek istiyoruz. Üçüncü bir Yünus için daha net bilgi ve belgelere ihtiyacımız olduğu ortadadır.

21 Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II, Hazırlayanlar Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 1229.

22 Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmî, Yunus Emre İnceleme-Metin, Hazırlayan Ahmet Koçak, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2021, s. 8.

Âşık Yünus

Bestelenen birçok şiiriyle ve Yünus Emre tarzında, heceyle söylediği ilâhileriyle kültür tarihimizde öne çıkan Âşık Yünus, 15. Yüzyıl'da Bursa'da yaşamış bir Emir Sultan dervişidir. Zaman içerisinde onun şiirleri Sarıköy'de doğan Yünus Emre'yle karışmıştır. Fakat bu iki Yünus'un şiirleri Bursa Mecmuası denen bir yazmada "Âşık Yünus fermayed (buyurmuştur)" ve "Yünus Emre Fermâyed (buyurmuştur)" şeklinde tasnif edilmiştir.²³ Böylece bu iki mutasavvıfın şiirleri birbirinden ayırt edilebilmektedir. Âşık Yünus'un mezarı bugün Bursa'da Karamezak Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu mezar ünlü mutasavvıf Niyâzi-i Mısri hazretlerinin işaretleriyle 17. Yüzyıl'da tespit edilmiştir.

İbrahim Has tarafından kaleme alınan Teskiretü'l-Has'ta Âşık Yünus'a ait bir menkıbe, Yünus Emre'nin menâkıbıyla karıştırılmıştır. Bu da yüzyıllar boyunca Yünus Emre ve Âşık Yünus'un hem menkıbelerinin hem de şiirlerinin birbiriyle karıştırıldığına bir başka ifadesidir. Halk vicdanı onları tek bir Yünus olarak kabul etmiştir. Âşık Yünus'la ilgili birkaç neşri bulunan Mustafa Tatcı, onunla ilgili kanaatini şöyle ortaya koymaktadır: "Kanaatimize göre Bursa'da XV. yüzyılda 'Âşık Yünus' mahlasını kullanan bir mutasavvıf şair yaşamış ve bu şair şiirleriyle Yünus Emre'nin takipçisi olmuştur."²⁴

Çalışmanın konusu olan bu cönkte Âşık Yünus mahlasıyla kayıtlı ve onar dördlükten oluşan iki ilâhî yer almaktadır.

²³ Mustafa Tatcı, Yünus Emre'nin Gönül Çocuğu Bursalı Âşık Yünus, H Yayınları, İstanbul 2019, s. 10.

²⁴ Mustafa Tatcı, Yünus Emre'nin Gönül Çocuğu Bursalı Âşık Yünus, H Yayınları, İstanbul 2019, s. 20.

Seyyid Nizamoğlu

Silivrikapı Tekkesi şeyhi Seyyid Nizâmeddin Ahmed Efendi'nin oğlu olan Seyyid Nizamoğlu İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Doğum yılı bilinmemektedir. Adı Seyyid Seyfullah Kâsım'dır. Babasına nispet olarak Seyyid Nizâmoğlu olarak tanınmıştır. Halvettiyeye'nin Sinaniyye kolunun pîri İbrahim Ümmî Sinan Efendi'den mânevî eğitim gördü. İstanbul'da, Silivrikapı Emirler Tekkesi'nde irşat faaliyetlerinde bulundu. 1601 senesinde vefat etti. Seyyin Nizamoğlu'nun tasavvufi konularda kaleme alınan bazı eserleri vardır. Mirâcû'l-Mümininin, Câmî'ül-Maârif, Şeref-i Siyâdet, Ma'denü'l-Maârif,, Tâcnâme, Miftâf-ı Vahdet-i Vücûd, Divan bunlardan bazılarıdır.²⁵

Çalışmaya konu edindiğimiz bu cönk içerisinde Seyyid Nizamoğlu'nun “Eyvâh geldi geçdi / Ömrüm senin kıymetini bilmedim” mısralarıyla başlayan, ayrıca türkü formunda da söylenen bir manzumesi yer almaktadır.

Şah İsmail

1487-1524 seneleri arasında yaşayan Şah İsmail, ayrıca Hatâyî mahlasıyla şiirleri yazan bir mutasavvıftır. Babası Şeyh Haydar, annesi ise Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan kızı Alemşâh Begüm'dür. Babası Şeyh Haydar, Şirvanşâhlarla giriştiği bir savaşta öldürüldü. Küçük yaşlardan itibaren kendini siyâsî kargaşaların içerisinde bulan Şah İsmail henüz on iki yaşınayken devletini kurmak üzere harekete geçti. Kendisi on dört yaşında tahta geçmiş ve ilk olarak Akkoyunlular ile Şirvanşâhlar'ı ortadan kaldırmıştır. Kısa sürede Irak, Azerbaycan, Doğu Anadolu, İran toprakları üzerinde yavılan geniş bir devlet kurmuştur. 1515 senesinde Yavuz Sultan Selim Seyyid Nizamoğlu'nun hayatı ve eserleri için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyfi-seyyid-nizamoğlu-seyh> [Erişim Tarihi: 02.08.2022]; Canan Özdemir, Seyyid Nizamoğlu Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 193.

lim'le yaptığı savaşta yenilmiştir. Şah İsmail, 1524 senesinde bir iç kanama neticesinde ölmüştür.²⁶ Şiirlerinde bilhassa Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren manzumeleri dikkat çekicidir. Bu cönkte de Şah İsmail'in "Muhammed doğduğu gece" mütekerrir mısralı bir manzumesi yer almaktadır.

Sultan III. Murâd (Murâdi)

Murâdi mahlasıyla şiirler yazan Sultan III. Murâd, 1546 senesinde Manisa'da dünyaya gelmiştir. Babası II. Selim, annesi Nur Banu Sultan'dır. Küçük yaşlarından itibaren özel bir eğitim gördü ve âlim ve şair bir padişah olarak yetişti. Sultan III. Murâd bilgin, şair ve mutasavvıf bir Osmanlı padişahı olarak öne çıktı. Küçük yaşlarından itibaren Şeyhülislâm Mehmed Sâdeddin Efendi, Bekai Efendi, Şeyh Şücâ Efendi, Tiryaki Hasan Paşa gibi isimlerden eğitim gördü. 1558 senesinde dedesi Kanunî Sultan Süleyman tarafından Alaşehir sancakbeyliğine tayin edildi. Babası II. Selim'in padişah olmasından sonra Manisa sancakbeyliğine gönderildi. Babasının vefatı üzerine 28 yaşında padişah oldu. Saltanat süresi yirmi yıldır.

Kaynakların ifade ettiğine göre Osmanlı Devleti en geniş hudutlara III. Murâd'ın saltanatı devrinde ulaştı. Onun padişahlığının ilk yıllarında Sokullu Mehmed Paşa sadrazam olarak görev yaptı. Bu dönemde uzun bir süre devam eden İran savaşı devleti oldukça zor durumlara düşürmüştür.

Sultan III. Murâd 1595 yılında vefat etti. Türbesi Ayasofya camii bahçesindedir. Manisa'da Murâdiye Külliyesi'ni yaptırmıştır. Onun devrinde Gelibolulu Âli, Hayâlî Bey, Bâkî, Nev'î, Atâyî gibi âlim şairler yetişmiştir.

Sultan III Murâd aynı zamanda bir hattat ve şairdi. Şiirlerinde Murâdi ve Murâd mahlaslarını kullanmıştır. Oldukça hacimli bir

²⁶ Şah İsmail'in hayatı için şu kaynaktan istifade edilmiştir: Ekber N. Nefes-Babek Cavanşir (Haz.), Şah İsmail Hatâ'i Külliyyatı, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006.

divanı vardır. Muhibbî mahlasıyla şiirler yazan dedesi Kanunî'den sonra en hacimli divanı o ortaya koymuştur. Türkçe Divanı içinde 1566 gazel bulunmaktadır. Kaside yazmamıştır. Fütûhât-ı Siyâm adında tasavvufi bir eseri de vardır.

Kaynakların ifade ettiğine göre Sultan III. Murâd şiirlerini sade bir dil ve üslupla kaleme almıştır. Şiirleri muhteva açısından dini ve tasavvufi özellikler taşır. Divan'daki bazı şiirlerinden anlaşılacağına göre Sultan III. Murâd, Arapça, Farsça ve Türkçe'ye hakimiyeti olan bir şahsiyettir. Divanı üzerine Ahmet Kırkkılıç tarafından akademik çalışma yapılmıştır.²⁷

Şairin cönk içinde "Uyan ey gözlerim gafletten uyan" mütekerrir mısralı şiiri bazı farklarla mevcuttur.

Âşık Ömer

Âşık Ömer'in hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. 17. Yüzyıl'ın önemli halk şairlerindedir. Bazı araştırmacılar onun Konyalı olduğunu öne sürerken Fuat Köprülü, Âşık Ömer'in Aydınlı olduğunu kabul eder. Aydın, Kırım ve Konya'da Gözleve adıyla bilinen yerlerin olması Âşık Ömer'in nereli olduğu hususunda net şeyler söylemeyi güçleştirmektedir. Bazı araştırmacılar onun doğum yılını 1619 veya 1621 olarak vermektedir. Bunlar ancak birer tahminden ibarettir. Şairin gerçek adı Ömer'dir. Kendisinin iyi bir eğitim gördüğü; Arapça ve Farsçayı bildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca şiirlerinden yola çıkarak onun Hâfız-ı Şirâzî'yi, Sadi'yi okuduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında o saz çalan ve diyar diyar gezen

²⁷ Sultan III. Murâd için şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Ahmet Kırkkılıç, Sultan Üçüncü Murâd (Murâdî) Divanı, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1985; Bekir Kütükoğlu, "III. Murâd", DİA, C. 31, s.172-176; Aysun Sungurhan Eydurun, Beyânî, Tezkiretü's-Şu'arâ, Kültür Bakanlığı, e-kitap; Aysun Sungurhan Eydurun, Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2009, e-kitap; Mustafa İsen, Murâd, Murâdî, Sultân III. Murâd, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/murad-muradi-sultan-iii-murad>, Erişim Tarihi 31.10.2022.

gezgin bir âşıktır. Âşık Ömer'in 1707 yılında vefat ettiği sanılmaktadır. Şairnâmesinde, Şerifi adında bir üstadından bahsetmektedir.

Âşık Ömer'in şiirlerinde Karacaoğlan, Kuloğlu gibi şairlerin yanı sıra Ahmed Paşa, Fuzûlî gibi şairlerin de belirgin etkileri vardır. Şair bu sonuncuların şiirlerine nazire yazmıştır. Aynı zamanda Âşık Ömer gazel, murabba, kalenderi, satranç, müstezad gibi aruz ölçüsüyle kaleme alınan manzumeler yazmıştır. Bütün bunlar Klasik Türk Şiirinin onun manzumelerindeki belirgin etkileri olarak görülebilir.

Âşık Ömer sonraki zamanlarda çok tanınan ve sevilen bir şair olmuştur. Hatta kanaatimizce onun adı Türk Halk Şiiri geleneği içerisinde bir tarz olarak benimsenmiş ve bilhassa koşma tarzında kaleme alınan şiirler ona ait olmasa bile ismi başlık olarak manzumelerin üzerinde yer almıştır. Şiirleri Âşık Ömer Divanı adıyla bir araya getirilmiştir.²⁸

Cönkte, Âşık Ömer'in "Ey gönül can bu kafesden uçmağa şüphen mi var" diye başlayan bir manzumesi kayıtlıdır.

Âşık Ahmed-i Dîvânî

18. Yüzyıl'da Dörtdivan'da ve Bolu-Tekkeköy'de Âşık Ahmed-i Dîvânî diye bir zat yaşamıştır. Bu zât bazı kaynaklarda ve halk arasında Şih Ahmet, Derviş Ahmet ve Âşık Ahmed-i Dîvânî gibi isimlerle anılmaktadır. Bu çalışmada ele aldığımız cönkte onun bir ilâhisi kayıtlıdır.

Ahmed-i Dîvânî'nin "Sefine" adını verdiği bir eserinin olduğu anlaşılıyor. Bu eserde şairin yetmiş altı adet şiiri mevcuttur. Bolulu Mustafa bin İsmail tarafından bu esere "Metn-i Sefine-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Define-i Emced-i Nev-cüvânî" adında bir şerh (açık-

28 Âşık Ömer'in hayatı hakkında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Şükrü Elçin, Âşık Ömer, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987; Fuad Köprülü, Saz Şairleri, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 231 vd.

lama) yazılmış ve eserin içerisinde Mustafa bin İsmail'e ait bazı başka şiirler de dercedilmiştir. Bu şerhi yazan zatın Sürûri mahlasıyla manzumeler yazdığı anlaşılmaktadır. Fakat hem şiirlerin hem de bunlara yazılan şerhin sahipleri hakkında elde net bilgiler bulunmamaktadır.

Âşık Ahmed-i Dîvânî'nin eserine yazılan bu şerh yayınlanmıştır.²⁹ Bu çalışmada Âşık Ahmed'in şahsiyeti ve kim olduğu açıklığa kavuşturulamamıştır. Eseri yayına hazırlayan Ramazan Sarıççek, Mustafa Özdamar'ın yine "Âşık Ahmed Dîvânî ve Bolu Rehberi" adlı eserinden hareketle "Âşık Ahmed'in nerede, ne zaman vefat ettiği de bilinmemektedir. Ancak Gerede Yukarı Tekke Camii'in bânisi Ahmed ile aynı türbede medfun olan Seyyid Ahmed Efendi'nin o olduğu tahmin edilmektedir." (s. 17) demektedir.

Bu notun izaha muhtaç bir yanı var. Gerede, Yukarı Tekke'de medfun Seyyid Ahmed Efendi, babası Halvetî şeyhi Abdullah Efendi'nin yanına defnedilmiştir. Geredeli Abdullah Efendi Hicrî 1267, Milâdî 1851-52'de, oğlu Seyyid Ahmed Efendi ise 1915 senesinde vefat etmiştir.³⁰ Dolayısıyla bu şiirlerin şairiyle bahsi geçen türbede yatan zatın aynı kişi olması imkânsızdır. Buradan anlaşılacağı üzere Gerede Yukarı Tekke'de medfun Seyyid Ahmed Efendi'yle Âşık Ahmed-i Dîvânî'nin arasında pek bir ilgi kurulmamaktadır.

Şifahi kaynaklardan edindiğimiz bilgiye ve yayınlanan bir yazıya göre Dörtdivan'ın Yukarıdüğer Köyü'nde bir Şih Ahmed Efendi vardır. Bu Şih Ahmed Efendi'nin Bolu-Tekkeköy'de bulunan

²⁹ Bolulu Mustafa bin İsmail, Metn-i Sefine-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Define-i Emced-i Nev-cüvânî, Haz.: Ramazan Sarıççek, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2014.

³⁰ Geniş bilgi için bkz.: Yasin Şen, Geredeli Abdullah Efendi, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2022, s. 45.

tekkeyle bir ilgisi olmakla beraber bu durum net değildir. Aşağıdüşer Köyü'nden Ethem Canalp'in (d. 1949-Aşağıdüşerli-Emekli) bize naklettiğine göre Tekkeköy'e geçmişte Dörtdivan'ın Yukarıdüşer köyünden hizmet ehli bazı dervişler gidirmiş. Gider, orada kalır ve hizmet ederlermiş. Yukarıdüşer Köyü'nden ve Bekirgil sülalesinden olan Şih Ahmed Efendi'nin de Tekkeköy'e giderek hizmette bulunduğu tahmin edilebilir. Bu Âşık Ahmed-i Divânî'nin Dörtdivan'ın Düşer köylerinin çıktığı yaylada bulunan Hisar erenlerinden söz etmesi de onun Şih Ahmed Efendi'yle aynı kişi olduğu düşüncemizi desteklemektedir. Aynı zamanda bu cönk içerisinde Âşık Ahmed'in yayınlanan şiirleri içerisinde de bulunan bir "Guguk İlahi" bulunmaktadır. Bütün bunlar bizce Âşık Ahmed-i Divânî'nin Dörtdivanlı olduğunu göstermektedir.

Figâni

Geredeli Figâni kaynakların verdiği bilgilere göre 1814 yılında Gerede'nin Kabiller Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Seyyid Ahmed'dir. Annesinin adı Zeynep Hatun, babasının adı Mustafa Ağa'dır. İlk tahsilini babasından ve mahalle mektebinden edinmiştir. Figâni henüz on yaşındayken saz çalmaya başlamıştır. Onun kabiliyeti Âşık Dertli'nin de dikkatini çekmiştir. Kendisine çırak edindiği âşığa Dertli, "Figâni" mahlasını vermiştir. Aslında aldığı bu mahlas, Figâni'nin yaşadığı hayatı da bir bakıma ifade etmektedir. Fatma adında bir hanımla evlenen Figâni'nin üç kızı bir oğlu dünyaya gelmiştir. Çocuklarından sadece biri hayatta kalabilmiştir. Figâni, bu evlat acısıyla yirmi yıldan fazla Anadolu'nun çeşitli şehirleri ve İstanbul başta olmak üzere Arabistan, Şam, Halep, Bağdat, Basra gibi yerleri gezmiştir. Fakat onun seyahatleri daha çok Bolu ve çevre illerle ilçeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bartın, Devrek, Ereğli, Kastamonu, Safranbolu, Çankırı, Çerkeş, Mudurnu gibi yerlere birçok defa seyahat etmiştir.

Figâni hakkında bilgi veren kaynaklar fazla değildir. Şairle il-

gili bize ilk elden bazı bilgiler veren Ahmet Kutsi Tecer'in babası Bolu'da vazife yaparken Figânî'yi tanımış ve onu şöyle tarif etmiştir: "Figânî, saç sakalı uzun, göğsü çıplak, kıyafeti derbeder, gözleri keskin bakışlı, sesi tok, laûbali tavırlı imiş. Fakir bir hayat sürermiş, fakat kimseden dilenmezmiş. Birisinden para isterse mutlaka bir fakire yardım için almış."31 Yine Ahmet Kutsi Tecer'in babasından neklettiğine göre Figânî, yaz ve kış demez, pejmürde kıyafetlerle gezermiş. En önemlisi de kendisine verilen şeyleri asla kabul etmezmiş. Figânî, kahveyi çok sever ve canı istediği vakit kırk elli fincan kahveyi içermiş. Ayrıca sağ ayağında oluşan bir yara yüzünden son zamanlarında bastonla ve topallayarak yürür olmuş. Bu yüzden kendisine "Topal Figânî" denmeye başlanmış.

Kendisinin hangi tarikate intisap ettiği tam olarak bilinmesede de araştırmacılar Gerede ve çevresinde Halvetiyye mesleğinin yaygınlığından ötürü onun bu tarikate intisap etmiş olabileceğini tahmin etmekte32 Bizim de tahminimiz bu yöndedir.

Figânî, 1895 senesinde seksen yaşını geçmiş olarak Gerede'de vefat etmiştir. Kaynaklar kendisinin Gerede'de Garipler Mezarlığı'na defnediliğini söylüyorlar. Fakat günümüzde Gerede'de ne böyle bir mezarlık ne de Figânî'nin mezarı vardır.

Figânî, gittiği yerlerde birçok manzumeler söyleyen bir halk şairidir. Bunların büyük bir kısmının kaybolduğu anlaşılmaktadır. Hayrettin İvgin ve Sabri Koz'un yayınladıkları kitapta 120 civarında şiiri bulunmaktadır. Herhalde bu onun şiirlerinin tamamı değildir. Nitekim yukarıda söz konusu ettiğimiz kaynaktaki şu bilgiler yer almaktadır: "Çankırlı Âşık Osman Pinhanî, Figânî'nin el yazması divanını âşğın kendisinde görmüş. Çankırlı Hacı İmamoğlu İsmail

31 Ahmet Kutsi, Dertli-Figânî, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 3, Ocak 1930, s. 3-7'den naklen: Hayrettin İvgin-M. Sabri Koz, Geredeli Figânî, Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., Ankara 2017, s. 12.

32 bkz.: Hayrettin İvgin-M. Sabri Koz, Geredeli Figânî, Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., Ankara 2017, s. 12.

Ağa, İnebolu ile Kastamonu arasında geçen araba yolculuğuna ait araba kirasını vermeyen bu ihtiyarın rehin olarak kendisine bu defteri bıraktığını, daha sonra rehini kurtarmak için gelmeyen bu ihtiyarın Âşık Fıgânî, yazma defterin de Fıgânî'ye ait bir divan olduğunu Dehri Dilçin'e söylemiştir. Daha sonra Çankırlı İsmail Ağa, bu divanı Bolu'da çaldırmıştır.³³

Buna göre Fıgânî'nin daha hacimli bir divanı vardır fakat bu eser şimdilik kayıptır. Bu durum bize, Hayrettin İvgin'e 1980'li yıllarda Gönül Ayanoğlu tarafından getirilen ve kalorifer dairesinde yakılmaktan son anda kurtarılan Fıgânî'nin şiirlerini içeren defterin de bir seçme olduğunu düşündürmektedir. Aynı zamanda şairin bir de matbu divanı vardır. Fıgânî'nin şiirleri ve hayatı üzerine Gerede Müftüsü Ali Rıza Ünlü tarafından kaleme alınan otuz altı sayfalık küçük bir eser, İstanbul'da Murat Molla Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ali Rıza Ünlü, Fıgânî'nin ömrünün son demlerinde gittiği memleketlerdeki söylediği şiirlerin yazılması hâlinde önemli bir eserin meydana geleceğini, halbuki böyle yapılmadığını, elinde maşraba ile Gerede'de üç gün boyunca şiirler söyleyerek gezdiğini ve söylediklerinin hiçbirinin kaydedilmediğini, kendisinin yazması olmadığı için birçok şiirini kaydetmediğini, kayıtlı bulunanları ise çırağı Bartınlı Cûdî'ye yazdırıldığını ifade etmektedir.³⁴

Bu cönk içerisinde Fıgânî'nin bir manzumesinin iki dördütlüğü kaydedilmiştir.

Dörtdivanlı Hilmi

Hilmi'nin gerçek adı Abdullah Halil Efendi'dir. Bolu'nun Dörtdivan ilçesinin Doğancılar Köyü'nde Ali Rıza Ünlü'ya göre 1827 senesinde doğmuş ve 1903 senesinde yine burada vefat etmiştir. Cev-33 Hayrettin İvgin-M. Sabri Koz, Geredeli Fıgânî, Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., Ankara 2017, s. 12.

34 Hayrettin İvgin-M. Sabri Koz, Geredeli Fıgânî, Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., Ankara 2017, s. 31.

det Canbulat, onun torunundan aldığı bilgiye göre 1826 senesinde doğduğunu kaydetmektedir. Bu karışıklık Hicri tarihlerin Milâdi tarihlere çevrilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Hilmî'nin babası Hacı Abdullah, annesi ise Sâre Hanım'dır. Dedesi, Hacı Müderris nâmıyla tanınan Molla Yusuf oğullarından Hafız Muhammed'dir. Hilmî'nin Hafız Muhammed'in oğlu olduğunu söyleyenler de vardır. Fakat bu yanlış olsa gerektir. İlk tahsilini köyünde sıbyan mektebinde yaptıktan sonra Hilmî, Gerede'de Müftü Sadeddin Efendi'nin ders halkasına dâhil olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra icazet almıştır. Köyüne gelmiş, burada müderrislik ve hatiplik hizmetinde bulunmuştur. Bu yüzden onun şiirlerini derleyen Cevdet Canbulat, kendisinin çevresinde "Hoca Hacı Hatip" diye tanındığından söz eder. Hilmî, çevresinde böyle tanınmıştır.

Babasının vefatından sonra Dörtdivan'da Cumayeri'nde bulunan Babahızır (Alaca Mescid) Camii'nin imam hatipliği Hilmî'ye verilmiştir. Mezarı da bu caminin içinde yer aldığı şeklindeki bir kaydın son zamanlarda yapılan araştırmalarla yanlış olduğu tespit edilmiştir. Şairin mezarı Bolu'nun Dörtdivan'da ilçesinde ve Ulu Mezarlık'ta bulunmaktadır.

Kendisinin âlim ve şair bir şahsiyet olduğu hayatından ve şiirlerinden anlaşılmaktadır. Mutasavvıf olduğu söylense de hangi tasavvuf mektebinde yetiştiği şimdilik tespit edilememiştir.

Cevdet Canbulat, yaptığı araştırmalar neticesinde kendisinin Kocaeli Sancağı sınırları içerisinde imam-hatiplik yaptığını tespit etmiştir. Ancak burasının tam olarak neresi olduğu belli değildir.

Ali Rıza Ünlü tarafından kendisinin âlim, şair, fazıl ve ayrıca mutasavvıf olduğu bildirilir Hilmî, yaşadığı dönemdeki bazı olaylar için belgesel değere sahip olan manzumelerinin yanı sıra Ramazan Dede ve hocası Sadeddin Efendi övgüsünde şiirler de yazmıştır. Şiirlerinde Hilmî mahlasının yanında Sevdâyî mahlasını da kullanmıştır.

Cevdet Canbulat, Hilmi'nin şiirlerinin şairin köyünde ve Dörtdivan'da derleme yaptığı yıllarda dilden dile dolaştığını ifade eder. Bu oldukça önemli bir tespittir. Hilmi'nin manzumeleri Dörtdivan'da oldukça sevilmiş ve halk bunları sahiplenmiştir. Hilmi'nin ailesiyle ilgili tek genel geçer kaynak şimdilik şiirleridir. Oğullar Destanı'nda yer alan bir dördlükten Hilmi'nin en azından beş çocuğunun dünyaya geldiği anlaşılıyor. Genç yaşlarda vefat eden oğullarından bu manzumesinde duygulu bir biçimde söz eden şairin misralarından hareketle üç çocuğunun isimlerinin Abdullah, Mehmed ve Eşref olduğu anlaşılıyor:

Hüda'nın vergisi beş kardeş idi
 Birbirlerine hem müti eş idi
 Daima işleri hem cümbüş idi
 Gülerek muhabbet eden oğullar

Bu destandan, Dörtdivanlı Hilmi'nin oğullarının medrese tahsili gördükleri sırada askere alındıkları, şehit olan oğullarının yedi gün içinde vefat ettiği ve şairin bu çocuklarından altı torunu olduğu anlaşılmaktadır. Hilmi'nin vefat eden diğer oğlu da kardeşleriyle aynı hafta içinde vefat etmiştir. Bunu Hilmi, Oğullar Destanı'nda şöyle söyler:

Böylesini kul başına vermesün
 Üçü bir haftada kabre girmesün
 Ufak kuzuları öksüz kalmasun
 Kuzuların boynun buran oğullar³⁵

Bu cönk içerisinde Hilmi'nin "Firkatnâme" adıyla kaydedilen

35 Hilmi'nin hayatı için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerece, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000; Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010; Yasin ŞEN, Koroğlu Diyan Dörtdivan'dan, Meneviş Yayınları, Ankara 2022.

“Oğullar Destanı”, “Bülbül İlahîsi” ve “İlahî-i Elvedâ” manzumeleri yer almaktadır.

Hacı Emin Efendi

Gerede âlimlerinden olan Hacı Emin Efendi, Gerede'nin Çoğullu köyünde dünyaya gelmiştir. Son dönem Osmanlı âlim ve müderrislerindedir. Kaynaklar onun Ümmi Kemal hazretlerinin soyundan geldiği hususunda hemfikirdir. Babasının adı Kadı Kemal Efendi'dir. Dedesinin adı ise Hasan Sîretî Efendi'dir. Büyük dedelerinden Abdullah Efendi'nin Çoğullu köyüne imamlık yapmak üzere geldiği ve buraya yerleştiği söylenmektedir. Hacı Emin Efendi ilk eğitimini küçük yaşlarda köydeki imamlardan almıştır. Yine bunun yanında kendileri bazı özel dersler de almıştır. Onun kısa süren bir memuriyet hayatı da olmuştur. Kastamonu'nun Araç kazasında görevli olan babası hastalanınca vekaleten onun yerine bakmıştır. Bu sırada on sekiz yaşındadır. Hacı Emin Efendi, babasının vefatından sonra Gerede eski müftülerinden Saadeddin Efendi'den tahsiline devam etmiştir. Bundan sonra hocasının tavsiyesi üzerine İstanbul'a giderek Fatih Medresesi'ne kaydolur. Buradan başarılı ve çok sevilen biri olarak mezun olmuştur. İkinci hac dönüşü Gerede şehir merkezine yerleşmiş ve hocası Saadeddin Efendi'nin medresesinde ders vermeye başlamıştır. Öğrencilerinin sayısının artması üzerine akrabalarından biri şu an Gerede'de Hacı Emin Efendi Camii'nin yerindeki arsaya bir medrese ve ev yaptırmıştır. Bu medresenin adı Tabakhane Medresesi'dir. Hacı Emin Efendi burada uzun yıllar müderrislik yapmıştır. Kendisi aynı zamanda Nakşibediye'ye mensuptur. Hacı Emin Efendi'nin bazı eserleri de vardır. Bunlar; Hediyetü'l-Kabir, Cevahirü'l-Fatihati's-Şerife, Takvimü's-Sünne, Envarü'l-İslâm, Miftah-u

Darü's-Selâm ve Nasihatname gibi manzum olarak yazılmış Yâdigâr-ı Ahbab'dır. Hacı Emin Efendi 3 Nisan 1910 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı Çoğullu köyünün mezarlığındadır.³⁶ Cönkte Hacı Emin Efendi'nin "Hacı Emin Efendi İlahîsi" başlığı altında "Dinini dünyaya satma / İnsafı ardına atma / Gel işine ağı katma / Gel canına insaf et" diye başlayan bir ilâhisi kayıtlıdır.

³⁶ Hacı Emin Efendi'nin hayatı için şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Murat Ergüven, "Hacı Emin Efendi", Yıl 14, Sayı 14, Temmuz 2009, s. 11; <http://www.geredecevaplar.org.tr/Icerikler.aspx?ID=52> [Erişim Tarihi: 02.08.2022].

CÖNKTEKİ ŞİİRLERİN TABLOSU

Biz burada cönkte yer alan manzumeleri bir tablo olarak kaydetmek istiyoruz. Aşağıda yer alan tabloda cönkte yer alan manzumelerin başlığı, nazım türü/ şekli, şiirlerin beyit-dörtlük-bent sayıları ve tespit edilebilenlerin şairleri verilmiştir:

Manzumenin başlığı	Nazım Şekli/ Türü	Dörtlük/Beyit/Bent Sayısı	Şairi
[Gerede Depremi Destanı]	Destan	6 Dörtlük (İlk iki mısra eksik)	-
[Ramazan'la İlgili Bir Dörtlük]	-	1 Dörtlük	-
Destân-1 Alâmâtü'l-Kıyâmet	Destan	16 Dörtlük	-
Duhân	Destan	11 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	10 Dörtlük	Âşık Yûnus
Destân-1 İbrâhim Aleyhisselâm	Mesnevî (Hece vezinli)	25 Dörtlük + 1 Beyit	-
Yunus Emrem Hazretleri	İlahî	6 Dörtlük	Yûnus Emre
İlahî-i Ninni	Ninni	17 Bent	Anonim
İlahî Budur	İlahî	9 dörtlük + 1 Beyit	Ahmed
Hacı Emin Efendi İlahîsi	İlahî	8 Dörtlük	Hacı Emin Efendi
İlahî Budur	İlahî	5 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	8 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	5 Bent	III. Murad
[İlahî]	İlahî	3 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	7 Dörtlük	Süleymân

İlahî Budur	İlahî	5 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	5 Bent	Seyyid Nizamoğlu
Âşık Ömer	Murabba	4 Dörtlük	Âşık Ömer
[Figânî'nin Şiiri]	İlahî	2 Dörtlük	Figânî
Destân-ı İbrâhim Aleyhisselâm	Mesnevî (Hece vezniyle)	103 Beyit	-
Beddua	Taşlama	3 Dörtlük	-
Beddua	Taşlama	5 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	13 Dörtlük	-
Bülbül İlahîsi	İlahî	8 Dörtlük	Dörtdivanlı Hilmi
Guguk İlahîsi	İlahî	8 Dörtlük	Âşık Ahmed-i Dîvânî
Kerbela Mersiyesi	Ağıt	7 Bent	-
İlahî Budur	İlahî	4 Dörtlük	Şah İsmâil Hatâyî
[İlahî]	İlahî	7 Dörtlük	Yûnus
İlahî Budur	İlahî	-	-
Firkatnâme	Ağıt	28 Dörtlük	Dörtdivanlı Hilmi
İlahî-i Elveda	İlahî	12 Dörtlük	Dörtdivanlı Hilmi
Gazâlî(?)	İlahî	8 Dörtlük	-
İlahî Budur	İlahî	4 Dörtlük	İzzet
Hacı İlahîsi	İlahî	10 Dörtlük	Âşık Yûnus
İlahî Budur	İlahî	9 Dörtlük	Derviş Yûnus
İlahî Budur	İlahî	8 Dörtlük	Yûnus Emrem
İlahî Budur	İlahî Budur (Mesnevî nazım şekliyle)	14 Beyit + 1 Mısra	-

Buna göre cönkte otuz altı adet manzume yer almaktadır. Bunların birçoğu ilâhî türünde yazılmışlardır. Cönkte şairleri yer alan şairler; Âşık Yûnus, Yûnus Emre, Ahmed, Hacı Emin Efendi, Süleymân, Seyyid Nizamoğlu, Âşık Ömer, Figânî, Dörtdivanlı Hilmî, Yûnus, İzzet, Âşık Yûnus/Eşrefoğlu, Derviş Yûnus'tur. Cönkte yer alan Gerede Depremi Destanı'nın bu konudaki araştırmalara katkıda bulunacağını düşünüyoruz. Cönkte İzzet, Süleyman gibi günümüzde artık bilinmeyen bazı şairlerin de manzumeleri yer almaktadır. Cönkte yer alan Yûnus Emre manzumeleri ise halk arasında genelde bilinen ve besteli okunan ilâhilerdir. Yine cöngümüzde Gereдели âlim Hacı Emin Efendi'nin de bir manzumesi yer almıştır. Âşık Yûnus'a ait bir manzume Eşrefoğlu mahlasıyla da kaydedilmiştir. Şiirlerin nazım birimi genelde dörtlüktür. Beyitlerle kaleme alınan manzumeler de vardır. Burada Dörtdivanlı Hilmî'nin bazı şiirlerinin şairle ilgili araştırmalara katkıda bulunacağını zannediyoruz.

SONUÇ

Dörtdivan, bir zamanlar cönkleriyle ve mecmularıyla öne çıkan bir yerdi. Araştırmacıların söylediğine göre burada bir zamanlar her evde bir cönk veya mecmua bulunmaktaydı. Fakat günümüzde bu zenginlik büyük ölçüde kaybolmuş durumdadır. Elinizdeki çalışma bir Dörtdivan cöngü üzerinden geçmişteki bu zenginliği hatırlatmak ve tespit etmek üzere kaleme alındı ve hazırlandı.

Bu çalışmanın konusu olan cönkte genel olarak ilâhî nazım türündeki manzumeler yer almaktadır. İlahiler cönkte genel olarak “İlâhî Budur” şeklinde kaydedilmiştir. Aynı durum Hilmi'nin şiirlerini yayınlayan Cevdet Canbulat neşrinde de görülmektedir. Bu durum, bu başlığın Dörtdivan'da bir zamanlar yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.

Burada bizim asıl söz konusu etmek istediğimiz ve dikkatimizi çeken husus, bizce bu manzumelerin bir ilâhî gibi söylenirken kaydedildiğini düşündüren bazı notlardır. Bu durum Dörtdivanlı Hilmi'nin cönkte kaydedilen manzumelerinde belirgin bir özellik arz eder. Bu durum şairin, özellikle Oğullar Destanı'nın bazı bentlerinin sonunda, redifin hemen yanına “Yiğitler” veya “Kuzular” ibare-

lerinin eklenmiş olmasından da anlaşılmaktadır. Şiirin kendisinde olmayan bu husus, ancak bunun bir icra ortamında eklendiğini ve cöngü tutan kişinin de bunu mısraların yanına ilave ettiğini düşündürmektedir.

Kanaatimizce cönkteki bu usul ve kayıtlar, Dörtdivan'da bir zamanlar cönklerden ilâhî okuma geleneğinin var olduğunu destekleyen önemli bir husustur.

Cönkte yer alan manzumelerin biz, böylece genelde bir icra ortamında kaydedildiğini tahmin ediyoruz. Veya bu metinlerin derlendiği kimseler bunları doğrudan okumak yerine belirli makamlarda söylemişler ve cönkleri tutanlar da böyle kaydetmişlerdir. Yukarıda kendilerinden alıntı yaptığımız araştırmacıların beyanları ve bizim de Dörtdivan'da görüştüğümüz bazı kişilerin sözleri bunun böyle olduğunu göstermektedir.

Cönkte yer alan ninnide de benzer bir durum görülmektedir. Dolayısıyla Dörtdivanlılar "ilâhî" kavramıyla ezgili ve belli makamlarda okunan manzumeleri kastetmektedir. Dörtdivan cönkleri üzerine yapılan araştırmalarda bu hususun göz ardı edilmemesi gerekir.

Cönkte Dörtdivanlı Hilmi'nin yanı sıra Yunus Emre, Âşık Yünus, Seyyid Nizamoğlu, Şah İsmail, Âşık Ömer, Âşık Ahmed-i Divânî, Figânî, Hacı Emin Efendi gibi şairlerin manzumelerine yer verilmiştir. Bu manzumelerin ilgili şairlerin yayınlanmış şiirlerine bazı katkılarda bulunabileceği görülmektedir. Bu da elimizdeki cöngün önemini bir kat daha artırmaktadır.

Sonuç olarak otuz altı manzumenin yer aldığı bu cöngün, Dörtdivan'ın bu konudaki zenginliğine, mûsikî ve şiirle olan bağına ışık tutacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

Ahmet Kutsi, Dertli-Figani, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 3, Ocak 1930.

Ahmet Kırkkılıç, Sultan Üçüncü Murâd (Murâdi) Divanı, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1985.

Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000.

Aysun Sungurhan Eyduran, Beyânî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Kültür Bakanlığı, e-kitap.

Aysun Sungurhan Eyduran, Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2009, e-kitap.

Bekir Kütükoğlu, "III. Murâd", DİA, C. 31, s.172-176.

Bolulu Mustafa bin İsmail, Metn-i Sefine-i Ahmed-i Divânî Şerh-i Define-i Emced-i Nev-cüvânî, Haz.: Ramazan Sarıçiçek, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2014.

Canan Özdemir, Seyyid Nizamoğlu Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.

Cevdet Canbulat, "İki Ozan: Zuhûri ve Rümûzi", *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Ocak 1963, S. 162, s. 2953-2956.

Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010.

Doğan Kaya, "Âşık Edebiyatının Önemli Yazılı Kaynaklarından Cönkler", *Kültür Çağlayanı Dergisi*, S. 16, Eylül-Ekim 2012, s. 9-11.

Ekber N. Necef-Babek Cavanşir (Haz.), Şah İsmail Hatâ'i Külliyyatı, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006.

Es-Seyyid Pir Mehmed bin Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ, Hazırlayan: Filiz Kılıç, Ankara 2018 (Kültür ve Turizm Bak. E-kitap).

Fuad Köprülü, Saz Şairleri, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004.

Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2007.

Hayrettin İvgin-M. Sabri Koz, Geredeli Figânî, Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., Ankara 2017.

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyfi-seyyid-nizamoglu-seyh> [Erişim Tarihi: 02.08.2022].

<http://www.geredecevaplar.org.tr/Icerikler.aspx?ID=52> [Erişim Tarihi: 02.08.2022].

İbrahim Has Erenler Kitabı Teskiretül-Has, Haz.: Mustafa Tatcı-Musa Yıldız-Yasin Şen, H Yayınları, İstanbul 2017.

İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlahî Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayrınbasım, Ankara, 1992.

İsmail Özmen, Alevi-Bektaşî Şiirleri Antalojisi, C. II (16. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II, Hazırlayanlar Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

Murat Ergüven, "Hacı Emin Efendi", GERKAV Dergisi, Yıl 14, Sayı 14, Temmuz 2009, s. 11.

Mustafa İsen, Murâd, Murâdî, Sultân III. Murâd, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/murad-muradi-sultan-iii-murad>, Erişim Tarihi 31.10.2022

Mustafa Tatcı, Yunus Emre Divânı, H Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2020.

Mustafa Tatcı, Yunus Emre Yunus Emre'nin Hayatı San'atı Şiir Dün-

yası Yünus Emre Şerhleri, H Yayınları, İstanbul 2021.

Mustafa Tatçı, Yünus Emre'nin Gönül Çocuğu Bursalı Âşık Yünus, H Yayınları, İstanbul 2019.

Nurettin Sezen, "Seyit Mehmet Sezen (1912-1984) Hayatı, Çalışmaları ve Eserleri", GERKAV Dergisi, Y. 15, S. 15, Temmuz 2010, s. 30-36.

Orhan Şaik Gökyay, "Cönk", İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 73-74.

Orhan Şaik Gökyay, Eski, Yeni ve Ötesi, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Şahin Köktürk, Cönklerden Bir Cönk Amasya Cönkü, Samsun 2007.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmî, Yünus Emre İnceleme-Metin, Hazırlayan Ahmet Koçak, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2021.

Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-Alâm, C. VI., İstanbul 1316.

Şükrü Elçin, Âşık Ömer, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Yakup Karasoy-Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Konya 2010.

Yasin Şen, Dörtdivan Kültür Atlası, Tunçay Yayınları, Ankara 2021.

Yasin Şen, Geredeli Abdullah Efendi, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2022.

Yasin Şen, Köroğlu Diyarı Dörtdivan'dan, Meneviş Yayınları, Ankara 2022.

Zeki Gürel, Bolu Kültür ve Sanat Divanı Diyorlar Ki, "İsmail Hakkı Ak-yoloğlu'yla Röportaj", Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara 2013.

CÖNK
-Osmanlı Türkçesinden Aktarılmış Metinler-
(İsmail Tezel Arşivi)

[Gerede Depremi Destanı]³⁷

(12) Kaşı gözü rasdık dudaklar boya
Terbiyeye lâyük oldun Gerede³⁸

Baldıra kadar açık gövüs-gerden
Böyle mi halka indirir Yaradan
Allah korkusu kalktı aradan
Tanrı gazabına uğradın Gerede

Halk[ı] zenginleşdi pek hayın oldu
Serseri hilekâr hem hayın oldu
(13) Geceler zinâcılık pek mâ'il oldu
Onurulmaz yaralara düşdün Gerede

Ezan okunur camiye gitmez oldular
Allah'ın emrini tutmaz oldular
Ya Rabbi servete doymaz oldular
Âkıbet cezasını buldu Gerede

³⁷ Bu manzume Geredeli imam Seyit Mehmet Sezen'in (1912-1984) defterleri içerisinde "Gerede Depremi" adıyla ve sekiz dörtlük hâlinde mevcuttur. Fakat cönkteki destan parçasının sadece ikinci ve üçüncü dörtlükleri bu defterde kayıtlıdır. Sezen'in defterindeki destan, cönktekinden beş dörtlük kadar fazladır. Bu da bu destanın uzun bir manzume olduğunu düşündürmektedir. Bir de bu manzumenin sonunda "1 Şubat 1944 Salı günü, Yunuslar Köyü İmamı; Aşağı Sani Köyü'nden Seyit Mehmet, Saat 12 Sabahı şiddetli bir sarsıntı olmuştur ki, emsâli görülmemiştir. Cenâb-ı Allah bu gibi âfetlerden korusun ümmet-i Muhammedi (s.a.)." şeklinde bir not yer almaktadır. Bu notun bir benzeri bu cönk içerisine depremin yerini ve saatini tespit edecek şekilde cönk sahibi tarafından kaydedilmiştir. Gerek cönkten gerekse Seyit Mehmet Sezen'in notlarından bu şiirin kime ait olduğu anlaşılmamaktadır. Bkz.: Nurettin Sezen, "Seyit Mehmet Sezen (1912-1984) Hayatı, Çalışmaları ve Eserleri", GERKAV Dergisi, Y. 15, S. 15, Temmuz 2010, s. 33-34.

³⁸ Cönk bu destanla başlamaktadır. Cöngün ilk on bir sayfası eksiktir.

Dini dünyaya etdiniz fedâ
Beş vakit namazı etmezler edâ
İlâhî tutmaz oldu bay u gedâ
Dinsiz kavimlere döndü Gerede

(14) Asillaşmamak(?) dinsiz demek olur mu
Kimsenin fenalığı yanına kalur mu
Acaba bundan ibret alur mu
Her köyüne de kerhane kurdu Gerede

[Ramazan'la İlgili Bir Dörtlük]

Elvedâ Yâ Yevmi hasret elvedâ
Tut orucu virme dilin hatâya
Delilin(?) yohsul abâya
Çok kimseler irmediler bu aya

(15)³⁹

(16) Destân-ı Alâmâtü'l-Kiyâmet⁴⁰
Zuhûr ider bir gün İmâm-ı Mehdi
Tevbekâr olmağa zamân bulunmaz
Evlâd-ı Resûl'den, Muhammed ceddi
Doğru cevâb ister yalan bulunmaz

Evvel müşriklerden tutar gavgâyı
Sorar ne ise emir-i Mevlâ'yı
Hâzâ kâfir de bu ya basar damgayı
Kangî âdemdir ki imân bulunmaz

³⁹ Bu sayfa boş bırakılmış.

⁴⁰ Kiyamet Alâmetler, Destanı.

(17) Ak minâre üzerine indikde ‘İsâ
Ehl-i imân cümle ider iktidâ
Hükümleri ve şer’i anda itmekde icrâ
Şer’-i şerifinde noksan bulunmaz

Zâhir olur bâtın ile hakikat
Ol Resûl kimdir bilinür elbet
Kırk yıl nâmı ‘İsâ söz(ü) şer’iat
Kâfirlere sâhip çıkan bulunmaz

Bir kimse ‘âlemde tutar mı temel
Geldin bu cihâna gitmekle bedel

(18) Kırk yılda ‘İsâ’ya irişe ecel
Defn ider kabre nişân bulunmaz

Dâ’imâ kıyâmet yakın dinilür
‘Alâmeti ancak bundan bilinür
Tevbe kabûl olmaz Mushaf silinür
Kırâ’at etmeğe Kur’ân bulunmaz

Çıkar Deccal hemân merkebe⁴¹ binmiş
Sabrider kâfirler dedi bu nasıl iş
Bağrında başında boynuzlar yetmiş
Onların hâlinden soran bulunmaz

(19) Kûh-ı Kaf’dan çıkar sedd-i İskender
Hem beraber çıkar nice bin eradlar
Yecüc ile Mecüc deryâyı içer
Arasan bir katre ummân bulunmaz

41 Metinde “merkebine”.

Esrâr-ı İlâhî[dir] yevmü'l-beter
 Kâfirlerin başına kıyâmet kopar
 Ana ata ol gün evlatdan kaçır
 Birbirine sahip çıkan bulunmaz

Emr-i Hak'la okur sûri İsrâfil
 Tevbe et günâhdan gel olma gâfil
 (.....)⁴²

(20) Nev'-i beşerden bir cân bulunmaz

Anar Hallâc-ı Mansûr'ı ider âşikâr
 Dağları taşları yün gibi atar
 Dümdüz olur 'âlem ber-kenâr
 Arasan kabrinde yanan bulunmaz

Yine bir sûr için emr ider Mevlâ
 Kalmaya 'âlemde bir kimse ferdâ
 Mahvolur tekrâr cümle eşyâ
 İsrâfil'den gayrı kalan bulunmaz

Yine emrider Hak İsrâfil'e sûr
(21) Ya İsrâfil sûru kendin için üfür
 Dahi Hakk'ı eyler ol dahi mesrûr
 Bir Allah'dan gayrı kalan bulunmaz

Limeni'l-mülk dedikte Cebbâr
 Bir taraftan sadâ olmaz eşker
 Buyurur Lillâhi'l-vâhidi'l-Kahhâr
 Hitâb-ı 'izzetini tutan bulunmaz

42 Bu dörtlükte bir mısra eksik.

El-aman ey sâhibü'l-amân
Sâhibü'l-beyti'l-amân
Vech-i pâkini görsem el-amân
(22) Şol bendene 'isyân beyân bulunmaz

Şemse bak var mı aslı dünyânın
Ne 'iyâl olur ne bir esbâb-ı dîn
İki yüz seksen sekizde çıkdı destânın⁴³
Her şâ'irde böyle lisân bulunmaz

Duhân

Ey gâfil sen ölmez misin
Sararup [da] solmaz mısın
Hiç Allah'dan korkmaz mısın
Nedir elindeki duhân

(23) Sen âhrete gitmez misin
Sen dininden korkmaz mısın
Onda 'azâb görmez misin
Nedir elindeki duhân

Allah sana kulum demez
Du'âların kabûl olmaz
Peygamber şefâ'at kılmaz
Nedir elindeki duhân

43 Milâdi olarak M. 1871 tarihini vermektedir

Allah sana farz etmedi
Peygamber sünnet etmedi
Ashâbları bunu içmedi
Nedir elindeki duhân

(24) Her işleri hoş iderler
İçmeyenler hoş giderler
Ey hacılar ey hocalar
Nedir elindeki duhân

Anda müşkül olur hâller
Arşa doğru çıkar zârlar
Cehennem olur mekânlar
Nedir elindeki duhân

Beytullah tavaf etdiler
Nice mallar sarf etdiler
(25) Adını hacı takdılar
Nedir elindeki duhân

Kokusu 'âlemi tutar
Kimi alur kimi satar
İş bu mezar sana yeter
Nedür elindeki duhân

Bu cümle 'âlemi tutdu
İtâat ibâdet gitdi
Câhillere yoldan çıktı
Nedür elindeki duhân

Âlemleri dinlesene
Bu manâdan anlasana
(26) Bundan tevbe eylesene
Nedür elündeki duhân

Ey gâfil sen ölmeği
Kara kabre girmegi
Muhammed ümmeti olmağı
Nedür elindeki duhân

İlâhî Budur⁴⁴

Yalan dünya imiş yalan
Ölür imiş buna kalan
(27) Hak ilmine sâhip olan
Onlara kalmayan dünyâ

Cennetde buğday yiyenler
Gaflet gömleğin giyenler
Dünya benim diyenler
Âdem'e kalmayan dünya

Âh edip derdine yanan
Sahrâda erken uyanan
Ka'be'yi bünyâd iden
Halil'e kalmayan dünyâ

44 Şiirin bazı farklarla yayınlanmış hâli için bkz.: Mustafa Tatcı, Yûnus Emre'nin Gönül Çocuğu Bursalı Âşık Yûnus, H Yayınları, İstanbul 2019, s. 36-37.

(28) Kanı ol erenler kanı
Kanı ol Veysel Karânî
İki cihânın serveri
Resûle'e kalmayan dünya

Kanı ol erenler kanı
Tenini kurtlar yedigi
Tanrı habibim dedigi
Eyyüb'e kalmayan dünya

Çıkup cenge gittigi
Kâfire kılıç çekdigi

(29) Tanrı'nın arslanı dediği
Ali'ye kalmayan dünya

Yûsuf'a yanup yakılan
Ağlamaktan gözsüz kalan
Kurt ile da'va kılan
Ya'kûb'a kalmayan dünya

Dahı kul deyü satılan
Def'a kuyuya atılan
Mısır'a sultan oturan
Yûsuf'a kalmayan dünya

(30) Usan Âşık Yûnus usan
Yüriyesin sağ [u] esen
Kanı Hasan kanı Hüsen
Bunlara kalmayan dünya

Kanı Ebâ Bekr Sıddık
Kanı ya Ömerü'l-Fâruk
Kanı 'Osman Zinnûreyn
Bunlara kalmayan dünya

Destân-ı İbrâhim Aleyhisselâm

İbrâhim iken İsmâ'il getürdi 'Arafat'a
Elin ayağın bağladı anda kuşandı zahmete

(31) Dinleyin sözümü can u gönülden⁴⁵
Eyleyim Hazret-i İbrâhim beyân

Görünce ayrıldı bülbüller gülden
Me'yûs olup bâğı yakarı(?) gülşen

Sen bilürsin benim hâlim Ya Rabbi
Bir evlâd kerem kıl hâlîme Ya Rabbi
Sana kurbân vereyim gelür mi Ya Rabbi
Böyle deyip kaldı ahdi imân

Nazar kıl dünyânın nihâyetinden
Zuhûr-ı 'alâmet-i beşâretinden

(32) Verdi nebi murâdını 'inâyetinden
Hâmile zevcesi oldu ya miyân(?)

Dehre gelüp evlad anlar gördüler
Ana baba cümle hurrem oldular
İsmâ'il'dür ana isim virdiler
İsmi ile yaşasın ol tıfl-ı sıbyan

45 Bu sayfanın başına başlık tekrar yazılmış.

Hak şâz itsün anın dil-i lisânı
Bağışlasun anun Hak evlâdını
Sevince unuttı Hakk'a va'dini
Rü'yâsında geldi bir avaz figân

(33) Uykusundan uyandı aklı perişân
Tefekkür eyleyüp durdu bir zamân
Bin deve[yi] kurbân eyledi [hemân]
Bu denli kalbinde sevgü olan

Hikmeti(ni) seyrân idecek idi
Tam aklı[nı] hayrân idecek idi
İsmâ'il'i kurbân idecek idi
Lâyık mı sözünde boş çıka yalan

Sevgülü gider kurban olıcak
(.....)
(.....)⁴⁶
Gel kıyâma boş yere ziyân

(34) Ol vakit ağladı evlâdı için
Yalvardı Mevlâ'ya murâdı için
Çağırdı yanına hasbihâl için
Der, seni gezdireyim kılasın seyrân

Ana ben seyrâna giderim dedi
İzin virin bana hurrem dedi
Alnım kınaladı saçım taradı
Gözle gülüm dedi gelmesin ziyân⁴⁷

46 Bu dörtlükte iki mısra eksik.

47 Bu mısra cönkte şu şekilde kaydedilmiş: Gözle gülümü ziyân gelmesin dedi.

Akıtdı gözünden kanlı selini
Perişân eyledi zâ'if hâlini

(35) Tutdı elinden teslim etti gülünü
Baba oğul [yola] oldular revân

Bülbül gibi nâleye geldi
Sanki kadı keşf-i da'vâya geldi
La'în İblis anda da'vâya geldi
Hele atdı taşı kör oldu şeytân

İsmâil der, "Baba ricâmı söyle"
Nedir bu düşünce dalmışsın böyle
Ne ise cürmüm âşikâre eyle
Anlaşılsın sırrın olsun beyân

(36) İbrâhim der "Oğul bağrımı deldi"
Hem gâhi ağladım hem gâhi güldüm
Ben seni bu dağa kesmeğe geldim
Boyansun endâmın olsun kızıl kan

İsmâil der "Beni istemişsin Mevlâ"
Ya niçün saklayup idersin ihfâ
Hak verdi cânımı Hakk'a kıl fedâ
Ben zan eyledim ki başka bir isyân

Bunu bana demeye idin baba
Anamdan helallik alaydım duâ

(37) Gam yemezdim ömrüm gitdi hevâ(ya)
Hasret kıyâmete kaldı el-amân

Anamın hasreti bağrımı deldi
 Bin candan severdim sâdık yâr idi
 Elim kınaladı saçım taradı
 Ağlasun rûz u şeb ciğer biryân

Oturdu [İsmâ'il] diz üstüne
 Varalım emr-i Hak sözü üstüne
 Kollarım bağlayup kibleye yüzümü
 Çevürüp getürdi tekbir-i Rahmân

(38) Zâr edüp ağladı Arafat Dağı
 Bozuldu bülbül gülistanı bağı
 Bunca kuvvetle çaldı bıçağı
 Ol bıçak etmedi zerrece nişân

Bıçak dedi niçün urdun taşa nedir isyânı
 Keserdim her şeyi kâdir ziyânı
 (.....)⁴⁸
 Emr-i Hak hâlini eylemem beyân

Ol vakit Cebrâ'il'e emr etdi Mevlâ
 Cennetden koç kurbâ(n) eyledi atâ
 Geldi kurbân ana kesildi da'vâ
 İbrâhim İsmail oldular cennetden

(39) Cebrâ'il der "Mevlâ eyledi selâm"
 Kabuldür kurbânın oldu in'âm
 Kesdiler kurbânı itdiler bayrâm
 Vehibdir İslâm'a anlardan kalan

48 Burada bir mısra eksik.

Şâz olup onlar gülmese idi
Hak onları ihsân kılmasa idi
İsmâil'e kurbân gelmese idi
Yılda kurbân idi Hak için insân

Nişân olup sevindi anlar bir dem
Görünsün âlemde bu şâd u hurrem
(40) Rûhlarına Fâtîha okuyan âdem
Eş olsun âhiretde [ona] îmân

Ber-dâr edin bu gönlüme ey Mevlâ
Evvel harâb sonra eyledin a'lâ
İbret olsun diyü bu halkı dünyanın
Vasfını eyledim destan ey cân

Yunus Emrem Hazretleri⁴⁹

Vücûdum imâretde⁵⁰
Harâb olmak ne müşkildir
Çürüyüp yerler altında
Turâb olmak ne müşkildir

(41) Tutmaz olur tutan eller
Çürür ol söyleyen diller
Şu yüce köş(k)ler saraylar⁵¹
Virân olmak ne müşkildir

49 Başlığın sağ tarafına "Maşallah", soluna "Allah" yazılmıştır.

50 Bu manzume besteli olarak okunduğu hâlde Yunus Emre'yle ilgili araştırmalarda bu şiire tesadüf edilememiştir.

51 Mısırada "yüce" kelimesi tekrar etmektedir. Vezin bozulduğu için burada çıkarmak durumunda kaldık.

Kurulur mizân terâzi
Hudâ kendi ola kazi
Sürerler mahşere bizi
Zebâniler ne müşküldür

Halâyık zümresinde
Başlar kaynar mizânda
Muhammed'in meclisinde
Ayrı düşmek ne müşkildir

(42) Hûriler cennet içinde
Anber kokar saçında
Mahşer halkının içinde
Rüsvâ olmak ne müşkildir

Halâyık cennete girince
Hakk'ın cemâlin görünce
Cümle murâda erince
Mahrûm olmak ne müşkildir

İlâhî-i Ninni

Ak döşeğe belediğim ninni
Seni Hak'dan dilediğim ninni
(43) Al bağırdağa doladığım ninni
Mevlâm sana bir cân versün

Gökyüzünde yıldız şakır ninni
Mevlâm seni verdi şükür ninni
Ulaşdır Hazret-i Ebû Bekir

Gökyüzünde şemsi kamer
Yeryüzüne nûru doğar
Ulaşdırır Hazret-i Ömer
Faruk da sana himmet etsün ninni ninni

Âşık oldu esmâni be-cân(?)
(44) Bu dünyadan umudum kesmem
Kuran'ı cem etdi Hazret-i Osman

Bu dünyada çokdur veli
Cümlesine dedim belî
Allah'ın arslanı Ali
Haydar da sana himmet etsin ninni

Beşiğe beledim taşı
Akıtdım gözümden yaşı
Yetiş ya Hazret-i Bilal-i Habeşi
O zât da sana himmet etsin ninni

(45) Gökyüzünde olur seyrân
Oldum cemâline hayrân
Ankara'da Hacı Bayram
O zât da sana himmet etsin ninni

Yoldan geçer yolcu kardeş
İkinmez(?) belediği mermer taş
Kırşehir'de Hacı Bekdaş
O zat da sana himmet etsin ninni ninni

Amasya'da yatur Ferhâd
Bağdad'daki Seydî Murâd
O zât da sana himmet etsin ninni

(46) Geçdin Babil(?) kanı
Dolaşdım Şam'ı Halebi
Çorum'daki Elvân Çelebi
O zât da sana himmet etsin ninni

Yoldan geçer Yolcu Baba
Derviş olan giyer aba
Osmancık'da Koyun Baba
O zât da sana himmet etsin ninni

Yol üstünde biter alhad
Onlar çeker zahmet
Beytüllah'da Monla Ahmet
O zât da sana himmet etsin ninni

(47) Akyazı'nın ocağında
Mumlar yanar bucağında
Hep ellerin kucağında

Yükseğinde Köroğlu kayası
İngininde Bolu ovası⁵²
Orada Ümmî Kemâl tekkesi
O zât da sana himmet etsin ninni

52 Bu mısradan sonra üzeri çizilmiş şu mısra yer alır: O zât da sana himmet etsin ninni

Mahallemiz çifte camili
Mevlâm uyarsın kâmili
Keskin'deki Şeyh Şâmil'i
O zât da sana himmet etsin ninni ninni

(48) Taş bebeğe çaldım bunu
Mevlâm sana versin bunu
Emzireyim göreyim seni
Taş beşikden bakar
İnşallah ocağı yakar
Mevlâm sana virsün cânı
Onun adı Meryem Hatun
Alayım seni satun
Bebek adı Monla Ahmet
Cümlemize rahmet

Allahümme salli ala Muhammed
Resûl de sana himmet etsin ninni

(49) İlâhi Budur

Bugün devr-i fenâ oldu
Akıdalım (...) hani
Günü günden fenâ oldu
Dökelim yaş-ı revânı

Düşün sen hâlimiz şimdi
Başımıza gelen fendi
Vakit geldi devir düşdü
Felek bozdu bu cihânı

Her biri düşdü nefsine
Galebe etdikleri cefa
(50) Gözüm kullukla hiç gülme
Bilin âhir zamân oldu

Kız ana yoluna gitmez
Oğul ata sözü tutmaz
Zulümden meyvalar bitmez
Günü günden fenâ oldu

Ekinler ekerler yere
Bereket kalmadı zira
Kızlar kendi gider ere
Dünü günde fenâ oldu

(51) Hatır gönül bilmezler
Söylesen sözden almazlar
Büyük küçük tanımazlar
Bilin âhir zaman oldu

Söze karışdı her puşlar
Kendi kendini beğenmişler
Münâsibsiz söze başlar
İderler halka o levamı(?)

Avratlardan hayâ kakdı
Fesâdı âlemi yakdı
(52) Felek işimizi yakdı
Bozuverdi [bu] cihâmı

Hoca efendi bunu böyle söyledi
Kitâbın dizine koyup ağladı

Kelâmım budur dedi **Ahmed**
Ya Rab suçumuzu af et
Esmâullah'ı sen zikret
Bulur isen o sultânı

Hacı Emin Efendi İlahisi

Dinini dünyaya satma
İnsafı ardına atma
(53) Gel işine ağı katma
Gel canına insaf et

Aceb bilmez olmaz mısın
Sen kabre girmez misin
Su'âl azâb görmez misin
Gel cânına insâf eyle

Hesapları pek ince
Cevapları olur müşkilce
Âciz kalur dirilince
Gel cânına insâf eyle

Mahşer divân kurulur
Büyük küçük hep dirilür
Herkes etdiğinden sorulur
(54) Gel cânına insâf eyle

Mahşer kadısı Hak kendisi
Dinle efendi bu pendî
Rüşvet yemez ol efendi
Gel cânna insâf eyle

Soru hesâb hep sorulur
Sonu sırata varılır
Âsiler nâra sürülür
Gel cânna insâf eyle

Asilerin miski çokdur
Kâfirlere cennet yokdur
Kurtulanlar ehl-i Hak'dır
Gel cânna insâf eyle

(55) Kemâl oğlu gâfil olma
Nefsin lezzetine dalma
Son nefesde nâdim olma
Gel cânna insâf eyle

İlahî Budur⁵³

Kitaplara inanmayan
Bir gün ölür inanursun
Üstüm damla altım çamur
Olduğun vakit inanursun

Kitaplar gönderdim kullara
Kerâmet verdim dillere

53 Bu ilâhî besteli olarak söylenmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla anonimdir.

Azıksız uzak yollara

(56) Gitdiğin vakit inanursun

Tanı kendi özün tanı

Neden halk eti Mevlâ seni

Azrail tatlı canını

Alduğu vakit inanursun

Olmuşsun dünyâya hayrân

Dünyada gel buyur seyrân

Teneşür üstünde üryân

Yunduğun vakit inanursun

Gelür geçer yazun güzün

Emânetdür tende özün

Kara toprak iki gözün

Dolduğun vakit inanursun

(57) İlâhî budur

Kimisin şöyle etmişler

Adın bile unutmuşlar

Duâdan mahrûm etmişler

Yerinüp yerinüp yatarlar

Ucb idüp kin tutarlar

Mazlûma zulüm ederler

Şol komşusunu incidenler

Kelb gibi uluşub yatur

Âlimlere buğuz idenlere
Ömrünü zâyi' idenlere
Gıybet bühtân idenlere
Dillerini çekinüp yaturlar

(58) Münâfıklara hâlin göre
Yüzü gözü olmuş kara
Hak virmesün bir kuluna
Kabirde çağrışur yatur

Şol tövbesiz olanlar
Dalalet içinde olanlar
Nefsi arzusuna uyanlar
Kelb gibi uluşup yatur

Gammazların hâli ne ola
Yüzü gözü olmuş kara
(59) Hak virmesün bir kuluna
Kabirde çağrışup yatur

Şol zekâtın vermeyenler
Beş vaktini kılmayanlar
Haccı edâ etmeyenler
Katran kefene bürünmüş yatur

Ölüm hatır gönül bilmez
Yatucam uyku tutmaz
Ölümden kimse kurtulmaz
Kefenin bürünmüş yatur

İlâhi Budur

(60) Her seher vaktinde başım kaldır
Yaradan Mevlâ'ya umûrun bildir
Yalvar da defterinden günahımı sildir
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Uyan gâfil insan Mevlâ'ya yalvar

Her seher vaktinde câmi açılır
Hakk'ın kullarına rahmetler saçılır
Seher kalkana hulle biçülür
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Uyan gâfil insan Mevlâ'ya yalvar

Her seher vaktinde cennet bezerler
Mü'min olan kullar onu sezerler
Seherde yatani hayvan yazarlar
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Uyan gâfil insan Mevlâ'ya yalvar

(62) Her seher vaktinde ötüşür kuşlar
Anlar dilli dilince zikrine başlar
Secde eder dağlar taşlar ağaçlar
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Uyan gâfil insan Mevlâ'ya yalvar

Uyan her gözlerim sabâh olmadan⁵⁴
Yatup defterine isyân katılmadan
Küffâr senin kısmetin almadan
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Uyan gâfil insan Mevlâ'ya yalvar⁵⁵

54 "oldu" diye kaydedilmiş. Vezin ve kafiye gereği "olmadan" yapıldı.

55 "insan" kelimesi kaydedilmemiş.

[İlâhî]

Sabâh oldu ötüşür kuşlar
Tesbih ider dağlar taşlar
(62) Uyanın hey kardaşlar
Vakit sabah oldu [uyan]

Sabâhın yeli seherde eser
Her hâcetler seherde biter
Uyan gâfil uyuduğun yeter
Vahtı sabâh oldu uyan

Uyandı hep uyanıklar
Uyandı bağı yanıklar
Uyan hey gözlerim uyan
Vakit seher oldu [uyan]

İlâhî Budur

Gâfil insan şu dünyâdan
Göçüncek diyesin eyvâh
(63) Mevti ecel ecel şerbeti
İçincek [diyesin eyvâh]

Hasta olup kendinden geçincek diyesin eyvâh
Yatup dilin tutulunca diyesin eyvâh
Gözün dürri dökülünce
Dermandan kesilince diyesin eyvâh

Kalbimizi şeytân bağladı
Önümüzü dünyâ üvledi(?)
Nefse bizi kul eyledi
Yanınca diyesin eyvâh

Böyle mi olur dünyâ hali
Bana dost sandım anı
(64) İki bez top kefen tonu
Giyincek diyesin eyvâh

Emir olur Azrâ'il gelür
Emânet canumızı alır
Meger o gün sâhibini bulur
Buluncak diyesin eyvâh

Sal odunu getürdiler
Kabir üstüne yaturdılar
Cümle işim bitürdüler
Yatman(?) diyesin eyvâh

(65) Âh idüp ağlar Süleymân
Mevlâmdan umduğum îmân
Yalunuz kaldığım zamân
Kalıncak diyesin eyvâh

İlâhî Budur

Cebra'il vardın mı bilmem dostuma
Benim Muhammedim güzel Ahmedim
Gelsün çıksun benim garşuma
Benim Muhammedim güzel Ahmedim

(66) Hiç ben ancılayın kul yaratmadım
Asla bir sözünü iki etmedim
Umutlarımı cehenneme yakmadım
Benim Muhammedim güzel Ahmedim

Kendi nûrumdan yaratdım ben onu
Hem gene görmeğe müştâkım onu
N'eylerim ben onsuz iki cihâni
Benim Muhammedim güzel Ahmedim

(67) Arşumun üstüne gelşün göreyim
Şefâ'at dilerse kabûl kılalım
(.....)⁵⁶
Benim Muhammedim güzel Ahmedim

Be hey âşık senin sona kaldığın
Sa'âdetdür anla ümmet olduğun
Benim kendisine benim dediğim
Benim Muhammedim güzel Ahmedim

İlahî Budur⁵⁷

Eyvâh geldi geçdi
Ömrüm senin kıymetini bilmedim
Bir kuş gibi uçdukda çekdiler
Ömrüm senin kıymetini bilmedim

56 Bu mısra metinde boş bırakılmış.

57 Türkü formunda da söylenen bu şiir az farkla yayınlanmış hâliinden ayrılmaktadır. Bkz.: Canan Özdemir, Seyyid Nizamoğlu Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 193.

(68) Satılmaz alam seni
Bulunmazsın bulam seni
Eyvâh yine eyvah [yine]
[Ömrüm senin kıymetini bilmedim]

Uydum nefsimin mekrine
Gâfil⁵⁸ oldum Hakk'ın zikrine
Aldandım dünyâ fikrine
Ömrüm senin kıymetini bilmedim

Gadir(?) etdim ömrüm sana
Ne etdim harâb kıldım sana
Eyvâh bana eyvâh sana
Ömrüm senin kıymetini bilmedim

(69) Seyyid Nizâmoğlu ağlar
Hasretiyle(?) ciger dağlar
Ele girmez geçen çağlar
Onun için söylenür ağlar
Eyvâh bana eyvâh sana
Ömrüm senin kıymetini bilmedim

Âşık Ömer⁵⁹

Ey gönül can bu kafesden uçmağa şüphen mi var
Melekü'l-mevtin şarâbından içmeğe şüphen mi var
Azrâ'il gelüp göğsün üstüne konduğu zamân
Gözlerinden kanlı yaşlar dökmeğe şüphen mi var

58 Cönk'te "kâfil" yazılmış.

59 Bu manzume bazı farklarla şurada yer almaktadır: Yakup Karasoy-Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Konya 2010, s. 195-196.

(70) Evliyalar gölgelen arşın yüz bin nûrna
Kâfirler olanı sürerler ol cehennem yerine
Yetmiş iki melek gelür yarın mahşer yerine
Bin bir ayak bir ayak üzere durmağa şüphen mi var

İsrâfil sûn üfürececek Hak diyüp nefsin gerek
Hani benim Rabbim diyüp dört yanına baksan gerek
Turâbı mesken tutup nice bin yıl yatsan gerek
Beyaz teni kara topraklara karmağa şüphen mi var

Bindürür bir gün ol bizi ecel atına
Mümkün değil alırım bu cânı satana
(71) Kıldan ince kılıçtan keskin ol Hakk'ın Sırat'ı
Der ki Ömer bu Sırat'dan geçmege şüphen mi var

[Figâni'nin Şiiri]⁶⁰

N'eylerim cihânın sarâyın köşkün
Misâfirsin bu âlemde üç gün
Kemâlât olsun ne kadar aşkun
Zevâl arkasundan ulaşur gelür

Turâb yedi nice şâhı sultânı
Dost mu ezel gibi çok pehlivânı
Aklı yok fikri yok şaşkın **Figâni**
Ecel pehlivânı güleşür gelür

60 Bu manzume Figâni'nin şiirlerini toplayan çalışmalarda bulunmamaktadır.

(72) Destân-ı İbrâhim Aleyhisselâm⁶¹

Sensin ey Hakk'a sabr iden bu işlere
Dahi sabr viren kalmışlara

Bu ne dertler yohsa bu ne Allah
Kim bize vâsıl eyledi ol padişah

Dünyâda ecel yeli durmaz eser
Ey nice ataların bağrın keser

Ey nice ataların geçdiği günü
Kesmedi kulağına oğlu onu

**(73) Karındaşı karındaşdan ayırır bu ölüm
Ayırır derdi firkatıyla ölüm**

Hem ayırır sevgilü yazanları
Birbirine doğru yol verenleri

Soldurur toprak gül yüzleri
Gün gibi gelir geçer gündüzleri

Ne oğlan bilür bu ölüm ne hoca
Genç demez bu ölüm ne koca⁶²

Kamusu birdir ey din eri

(74) Vîr salavat şâz kıl Peygamber'i

61 İbrahim Aleyhisselâm Destanı

62 "demez", "dir" şeklinde yazılmış.

Âlemin fahri Muhammed Mustafâ
Ol dahi gördü budur didi ey safâ

Bir oğul vermişdi ana Kerim
Gâyet güzel idi adı İbrâhîm

Hüsnü birlik(?) güzeldi ber-kemâl
Hem Muhammed oğludur sâhib-kemâl

Severdi İbrâhîm'i ol Resûl
Kamu savtın düzmüşdü pür-usûl

(75) İbrâhîm'i Mekke'ye vermişdi
Ol dahi Kurân'ı öğrenmişdi

İbrâhîm'in hocası Osman idi
Ol haya ıssı 'aceb sultân idi

On dört yaşına erişdi İbrâhîm
Gör ki n'eyler ... evvel kadim

Kimseler oğul ölümü görmesin
Kimseler oğul acısı görmesin

Bir gün o da oturdu Mustafa

(76) Gör ki n'eyler ana cerrâh-ı bî-vefâ

Azrâ'il girdi kapudan içeri
Resûl'e verdi selâm durdu ileri

Resûlullah celb kıldı selâm
Hem selâmıyla anın ey hümâm

İbrâhim'i sorar ise Mustafâ
Ümmetine kılmasun meyl-i vefâ

Tedbirlerin bulaydım işleyem
Kim ana İbrâhim'i bağışlayam

(77) Ümmeti sever ise şu gözin
Görmeysesiz oğlu İbrâhim'in yüzün

Kangısın dilersen kabûl
Hak Çalab böyle buyurdu Resûl

Resûl eydür "Ümmetim gerek bana"
Kurbân olsun oğlum İbrâhim sana

Ümmetindem yüzümü döndürmezem
Dinimin çerâğını söndürmezem

Azrâ'il geldi vakit geldi tamâm

(78) Ya Resûl İbrâhim'in cânın alam

Tez varup İbrâhim'i getürdiler
(.....)⁶³

Mustafa durdu yerinden ağladı
İbrâhim'in derdi cânın dağladı

63 Bu beyit metinde eksiktir.

Eydür "Ey gönlüm yemişi İbrâhim
Ne tez er(işdi) sana takdir kadim

Yürüdü mekteb yoluna Mustafâ
Bir alâmet gördü anda ol safâ

İbrâhim Kur'ân okur idi meğer
(79) Gökyüzünü dutmuş ferişteher

Anı gördü Mustafâ âh eyledi
Kim 'ayâli derdinden şûr(?) eyledi

Hak Çalab Cebrâ'il'e emreyledi
Mustafâ'nın âhını getür didi

Emr etdi Cebrâ'il'e dedi Vehhâb
Mustafâ'nın tez eriş âhını kap

Göklerime çıkar ise yandırur
Her ne uğrar ise gönderür

(80) Cebrâ'il ol âhı tutmasa kamu
Yanar yedi kat gökler yerler uçmak tamu

Mustafa yedi kez mekteb kapusın dolanur
Gözyaşından sokaklar sulanur

Geldi şol mektebin kapusına
Çıkdı bir oğlan Resûl'ün tapusına

Resûl eydür ol oğlana “Ey sabim”
Şimd(i) yine andadır İbrâhim

Oğlan eydür “Kur’ân okudı nâgâh
(81) Başım ağrır deyü yetdi şimdi şâh

Resûl eydür bitmesün ol içerü
Var ana çağur gelsün berü

Gitdi oğlan de kim ya İbrâhim
Biz kamumuz biriz ya İbrâhim

O kim anı ey yüz eri
Mü’minin oldı yüzünde rehberi

Anın okuduklarını taşradan
Yüzünün nûn oradan

(82) İbrâhim eydür “Nite oldı safâ”
Oğlunu istiyor Mustafâ

Çıkıdım evvel ey yüzünü göreyim
Cânımı dilerse kurbân vireyim

Çıkıdı gördi atası taşrada durur
Tabukları(?) Azrâ’il’e yüz urur

Ya Resûlullah ne oldı ‘aceb
Kim beni istiyor yat kıldım taleb

(83) Resûl eydür “Bir konuk geldi eve”
Seni ister ol konuk geldi eve”

İbrâhim’i alup girdi yola
Tanrı’nın takdîrini gör ne kıla

Resûl eydür İbrâhim’e “Sen yürü”
Sen önümce yürü gözüm nûru

İbrâhim eydür “Ne oldu ata?”
Atanın önünde yürümek hatâ

(84) Resûl eydür “Sen teferrücün bana”
Nideyim hâlim diyemezem sana

İkisi çün bile girdiler yola
Ata oğul çün geldiler eve

Azrâ’il muntazırdır gördü
İbrâhim onu görüp ditredi

Acı korkdu atasına söyledi
“Baba bu konuk ne heybetlü” dedi⁶⁴

(85) Görincek kurutdı cânım konuk
(.....)⁶⁵

64 Bu mısranın başına “dedi” ibaresi vardır.

65 Metinde bu mısra eksiktir.

Resûl eydür “Ol konuk kıldı harâb”
Çün saray işleri olur turâb”

Hem seni üstinde bitürdi giyâh
(.....)

Ne sen kaldın ne türbe eseri
Onun için buldı havzı Kevser’i

İbrâhim bildi ol ne kişi
Azrâ’il’dür can almakdır onun işi

(86) Der atasına şefâ’at eylegil
Azrâ’il’den bana mühlet dilegil

Ben varam üstâdımın gönlün yapam
Başı koyam önünde ayağın öpem

Çün oğlancıklar sebakda şimdi
Her birisi bâri kâdir eşhedü(?)

Cümlesin bir bir ziyâret eylesem
Âhîret hakkın helallik dilesem

(87) Mühlet alup mektebe vardı gerü
Gözleri yaşla girdi içeri

Oğlancıklar kamusu geldiler
Hâlini İbrâhim’in hep sordular

Ey bizim tatlu yârimiz nedir ahvâlin
De buyurup da nice oldu hâlin

İbrâhim buyurupdur “Vedâ’ eylen bizi”
Bir dahi görmek nasib olmaz sizi

(88) Yüreğim yandı eridi bu benim
İçimi gez de ömrüm az oldu benim

Cümlenin kucakladı boynın ağladı
Ellerin tuttu helallik diledi

“Helâl eylen ey mekteb oğlanları”
Erse ölüm ol sultanları

Siz beni unutmayın didi ol
(.....)⁶⁶

(89) Düşdi gül gibi soldı gül yüzü vedâlaşdılar
Ol oğlancuklar kamu ağlaşdılar

İbrâhimin boynına sarmaşdılar
(.....)⁶⁷

Ağlayuben zâr kıldılar azim
Didiler “N’ola bağışlasa kadim”

Anda erişdi eyit “gâfilun”
Didiler “İnne ileyhi râci’ün”⁶⁸

66 Bu mısra metinde eksik.

67 Bu mısra metinde eksiktir.

68 “Allah’tan geldik, yine ona döneceğiz.” (Bakara, 156) âyetinin kısaltılmış şekli.

Çün gerü İbrâhim'i gönderdiler

(90) Her biri bin dürlü zârî kaldı(lar)

Yalnız evlerine geldi gerü

Gözleri yaşla girdü içerü

Mustafâ eydür "Oğul n'oldu sana?"

İbrâhim eydür "Ecel irdi bana"

Başım ağrır ey benim atam

Dizine yaslanup hem yatam

Yatdı dizine bu kez bildi hâlin

(91) Eline aldı Resûl oğlun elin

Azrâ'il işâret etdi Resûl

İbrâhim'in cânın alam usûl

Azrâ'il yerinden çün varır

İbrâhim korkar Resûl'e sığınur

Hak Resûl benim cânım cânı

Korkundan bana sığınasın yani

İbrâhim eydür "Ata benim içün"

Korkmadım Hakkâ senin cânın içün

(92) Çün ölüm var yüzün göreyim

Hem senin gönlün alup can vereyim

Azrâ'il kıyâm eyledi durdı anın
Atasına sığınup verdi cânın

Oğlunu (...) eyledi senin için
Ver salavât dahı anın için

İbrâhim'in öldüğünü bildiler
Medîne kamuları dirilüp geldiler

(93) Ol Ebubekr Osman Ali
Bir araya geldi cümle veli

Göğe çıkdı feryâdı figân
Bir karanlık kopdı anda tâ ki hemân

Mustafâ eydür Osman'a "Ey yâr"
İbrâhim'i yuyup tonına sar

Ortaya getürdiler İbrâhim'i
Yudı Osman temiz nûr gibi etdi (...)

(94) Yuyup İbrâhim'i ortaya getürdiler
Aldılar namazgâha yaturdılar

Turdılar ol gice el bağlaşup
Çâre bulunmaz bu işe ağlaşup

Medîne kamu namâzın kıldılar
Her biri bin bir saburluk dilediler

Çün namazgâhdan yana götürdüler
Âhiret menziline yaturdular

(95) Mustafâ kendi eliyle anı
Merkadine koydı ol canlar canı

Şol sâad iki ferîşteh gelür(ler)
İbrâhim'e gör ne cevaplar sorarlar

Biri eydür "Min Rabbike"
Biri eydür "Ve mâ nebiyyike"⁶⁹

Tamâm oldu tamâm,
Ravzasına ver salatu selâm

Beddua

(96) Şu cihanda benim hakkım
Yiyen benden beter olsun
Garip başım bu sevdâya
Salan benden beter olsun

Uza(k) oldum eşimden
Durulmaz gözüm yaşından
Benim aklımı başımdan
Alan benden beter olsun

⁶⁹ "Men Rabbüke" (Senin Rabbin kimdir?". "Ve mâ nebiyyike?" ((Peygamberin kimdir?).

(97) Bak şu garibin hâline
Bülbül konmamış dalına
Benim şimdiki hâlime
Gülen benden beter olsun

[Beddua]⁷⁰

Hazret-i Mevlâ'dan budur niyâzım
Pervâneler gibi nâra düşesin
Dilerim derdine dermân bulmayasın
Dertli bülbül gibi zâra düşesin

(98) İki yakan bir yere gelmemiş
Seni gören hiç merhamet kılmamış
Ağlamakdan yüzün gülmemiş
Aziz Mansûre gibi zâra düşesin

İki gözün kör olsun alil
Mevlâ'dan dilerim gezesin sefil
Geç yaşında olasın sefil
Garip bülbül gibi zâra düşesin

(99) Taze fidan iken belin bükülsün
Vücûdun kuruyup canın çekilsin
Otuz iki dişin birden dökülsün
Geç yaşında ihtiyâra düşesin

⁷⁰ Yesari mahlasıyla kayıtlı olan bu manzume türkü formunda icra edilmektedir.

Ağlatdı beni onulmasın
Mevlâ'dan hayır meded almasın
Ölünce âhiretde hiç iman bulmasın
Yılanı çok bir mezara düşesin

(100)

(101)⁷¹

(102)

İlahî Budur

Canları hasret oduna yakan
Âh eyler bilin vâh eyler bilin
Kararmış kalbin gâfil
Taşdan kadıdır kalbin
Öğüd kâr etmeyen insân

Hani senin anan atan
Her işine hîle katan
Namaz kılmayıp yatan
Etdiğini bulan insan

(103) Ölürsen aslın turâbdır
Âkıbet sonu harâbdır
Cennetin yolu irakdır
Dini elden koyan insan

Câmilere girmez iken
Beş vakitte namaz kılmaz iken
Müselmânlık bilmez iken
Yer altına giren insan

71 100 ve 101. Sayfalar boş bırakılmış.

Mezmûm kendini öger iken
Samur kürkler giyer iken
Hiç ölüm anmaz iken
(104) Tabutlara yatan insan

Hüdâ verdi sana cânı
Hele anar mısın dini
Haram helâl yedin malı
Elin malını yiyen insan

Sular gibi çağlar iken
Bülbül gibi söyler iken
Anan atan söyler iken
Evlerini koyan insan

Ecel geldi günün yetdi
Gözlerinin ferî gitdi
(105) Kara toprak seni yutdu
Kabirlere giren insan

Hiç ölüm anmaz iken
Bu dünyaya doymaz iken
Değme ata binmez iken
Tabutlara binen insan

Bu dünyâya gelen ölür
Her kişi etdiğini bulur
Yalan dünyâ sana kim kalur
Buna gönül veren insan

Senin evvelin bir meni
Hem dinindür İslâm dini
(106) İşıtdüğün hesab günü
Lâyık bana diyen insan

Sevmez idin âlimleri
Sever idin câhilleri
Etdiğın zulümleri
Cezâsını bulan insan

Kalkmaz idin erken
Bitmez malın yerken (?)
(.....)⁷²
Cezasını bulan insan

Bülbül İlahisi⁷³

Bir gün çıktım sahralara
Nazar kıldım bülbüllere
[107] Bakdım andaki hâllere
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Bülbül daldan dala konar
Derûnumda odlar yanar
Allah ismini anup döner
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

72 Bu mısra metinde eksik.

73 Bu manzume Ali Rıza Ünlü'nün eserinde mahlas bendi eksik olarak kayıtlıdır. Bkz.: Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 174-175.

Bülbül daldan dala seker
Gözlerinden kanlar döker
Feryâdı bağrımı yakar
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Dertli dertli bülbül öter
[108] Âşıkların cânın yakar
Mevlâ'yı dâim zikreder
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Bülbül öter gül dalında
Mevla'nın ismi dilinde
Her sabahın zeherinde
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Leyl ü nehâr durmaz şakır
Mevlâ'nın ismini okur
Bizler de edelim zikir
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Âşıkım senin derdine
Dermân yok mu derdine
[109] Gidersin bir gün yurduna
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Bülbül arzu çeker güle
Sancısını almaz dile
Hilmî'nin hâline ele
Bülbül senin derdin nedir
Aşkı olan dâim Hû der

Sene 14 Mart 1944'de yazılmışdır.

Guguk İlahisi⁷⁴

Ey guguk dertli dertli ötersin
Derdime dertler katarsın
Yazın gelüp kışın gidersin
[110] Mekânın kande guguk

Ötüşün yüreğim deldirdin
Beni gaflete daldırdın
Sen de ömrüm aldırdın
Ne ağlarsın dertli guguk

Dertli olan seni sesler
Ne aceb edersin yaslar
Hemen de yalvarsın yazı
Yana yana öten guguk

Gel dertli guguk kuşu
Fark edersin yazı kışı
Cümle kuşların başı
Dertli dertli öten guguk

⁷⁴ Bu manzumenin yayınlanmış ve bazı farklar içeren hâli için bkz.: Bolulu Mustafa bin İsmail, Metn-i Sefîne-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Defîne-i Emced-i Nev-cüvânî, Haz.: Ramazan Sançıçek, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2014, 117-118.

[111] Evvel bahârda ötersin
Zâhir bir guguk adın
Kimse bilmez nedir murâdın
Dertli dertli öten guguk

Guguk konar daldan dala
Tesbihin alur dile
Ârif gerek hâlin bile
Ne ağlarsın dertli guguk

Guguk öter yüce dağda
Kâh bahçede kâh bağda
Gelin doslar hakikatlü guguk
Dilinden anlarsanız

[112] Seher vakti boyanursun
Gâfil insan ne uyursun
Kendini bir adam mı sanursun
Dertli dertli öten guguk

Kerbelâ Mersiyesi

Be hey Kerbelâ Dağları
Eridi yürek yağları
Cennetde uçmak bağları
Âh Hüseynim vâh Hüseynim
Yavruların şehid oldu
Kul Muhammed nûru Ahmed
Kuzuların şehid oldu⁷⁵

75 Mütেকerrir mısralardan bu son iki mısra metinde yoktur. Tarafımızdan eklenmiştir.

Bir ok atdılar dizine
Kan döküldü nûr yüzüne
[113] Yazık oldu ge[n]ç özüne
Âh Hüseynim vâh Hüseynim
Yavruların şehid oldu
Kul Muhammed nûru Ahmed
Kuzuların şehid oldu

Bir yüceden istediler
Akıl çağın şaşırtdılar
Kolçağızın düşürdüler
Âh Hüseynim vâh Hüseynim
Yavruların şehid oldu
Kul Muhammed nûru Ahmed
Kuzuların şehid oldu

Gör şu Yezid'in hâlini
Bağladı suyun yolunu
Susuzluk bükdü belini
Âh Hüseynim vâh Hüseynim
Yavruların şehid oldu
[114] Kul Muhammed nûru Ahmed
Kuzuların şehid oldu

Hani benim atam Ali
Tanrı'nın arslanı veli
(.....)⁷⁶
Âh Hüseynim vâh Hüseynim
Yavruların şehid oldu
Kul Muhammed nûru Ahmed
Kuzuların şehid oldu

76 Burada bir mısra eksik.

Muhammed'dir dedeleri
 Hem Ali'dir babaları
 Ali'nin evladları
 Âh Hüseynim vâh Hüseynim
 Yavruların şehid oldu
 Kul Muhammed nûru Ahmed
 Kuzuların şehid oldu

Kız kardeşi Yâsin başlar
 Başlayup da namâza başlar
 Bile ağlar dağlar taşlar
 Âh Hüseynim vâh Hüseynim
 Yavruların şehid oldu
 Kul Muhammed nûru Ahmed
 Kuzuların şehid oldu

Burada oldu tamâm
 Efendimize yüz bin selâm

[115] İlahî Budur⁷⁷

Muhammed dünyâya geldi
 Kurân Muhammed'e indi
 Mâhı gün üstüne doğdu
 Muhammed doğduğu gece

⁷⁷ Bu ilâhî Şah İsmail'e ait "Şu âleme bir nur doğdu / Muhammed doğduğu gece / Yeşil kandilden bur indi / Muhammed doğduğu gece" şeklinde başlayan manzumenin hayli değişmiş şeklidir. İsmail Özmen'in hazırladığı antolojide bu manzume sekiz dörtlükten oluşmaktadır. Bkz.: İsmail Özmen, Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C. II (16. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 166.

Muhammed anadan düşdü
Kâfirlerin aklı şaşdı
Kiliseler hep yere geçdi
Muhammed doğduğu gece

Hûri kızları geldiler
Muhammed'e yüz sürdüler
Kunda(ğa) anber bile sürdüler
[116] Muhammed doğduğu gece

Eyâ Hümâ uçma seher
Yüzünün nûru doğar
(.....)
Muhammed doğduğu gece

[İlâhî]

Doğdu Muhammed
Elhamdülillah
Doğdu can Ahmed
Cânım ... şükrüllah

Kabe'de doğdu
Gönüllere ağdı
(.....)
Canım elhamdülillah

Tatlıdır tatlı
Rahmetler yağdı
(.....)
Şükür elhamdülillah

Muhammed hakdır
Sancağı akdır
Hiç misli yokdur
Canım elhamdülillah

Bir adı Ahmed'dir
Hem adı Muhammed'dir
(.....)
Canım elhamdülillah çok şükür

Gönüllerde kamer doğar
Rahmetler yağar
(.....)
Canım elhamdülillah

Yûnus'un fikri
Dilinde zikri
Nimetinin şükrü
Canım çok şükür elhamdülillah

[117] İlahi Budur

Bu dünyâya geldin ne amel kıldın
Ömrün geldi geçdi pişman mı oldun
Şimdi benim sözüme [mi] geldin
Derse Rabbim Allah Aman ya Rabb ben ne cevâb vereyim

Ezenler okundu niçün duymadın
Yatup topraklara yüzün sürmedin
Ben de sana cennetimi vermedim
Derse Mevlâm ben ne cevâb vereyim

Nüçün andes[t] alup kılmadın namaz

Halk içinde senin adın beynamaz

[118] (.....)

Derse Rabbim Allah aman ya Rabb ben ne cevâb vereyim

Hak böyle buyurmuş niçün tutmadın

Kitaplar gönderdim amel etmedin

Ben de seni kullanıma katmadım

Derse Allah ben ne cevâp vereyim

Zamanın âhiri geldi

Bu dünyâ zulüme doldu

Münâfıklar meydan aldı

Büyük küçük bilinmez oldu

Derse allah aman Ya Rabbi ben ne cevap vereyim

Dünyâda ilme râğbet kalmadı

Mevlâm ömrüme bereket vermedi

[119] Bu dünyâdan safâ gitdi

Cevr ile cefâ yetdi insandan rahmet gitdi

Derse Mevlâm ben ne cevâb vereyim

Eğer benden sorarlarsa hesâb

Sol elimden sunarlarsa kitâb

Ederlerse bana dürlü azâb

İnnâ feveylün sümme veylün

Beni ot(?) kopunca her yanaden

Erişmezse şefâat enbiyâdan

İnnâ ve feylün sümme veylüm

Tarihler Yazıldı

[120] Sene

944

1 Şubat

Sene

1359

19 Kânûnisânî

Burda bir Salı günü gece saat 02.16'da Gerede kazasına bugün bir zelzele kıranı(?) olmuştur. Cenâbı Rabbü'l-Âlemîn tarafından.

Doğancılar karyesinden Ferhâd oğullarından İbrâhim oğlu Şa'bân Mart 944/1359 içinde yazmıştır.

Arası geçmeden az ve çok elli atmış gün devam oldu.

[121] Firkatnâme⁷⁸

Yaktı kül eyledi firkat ateşi
Ciğerimi büryan eden oğullar
Kime ne diyem Mevlâ'nın işine
Tomurcuk gül iken giden oğullar

Mehmet'im Sırp'a kavgaya vardı
Dayısını anda hem şehit verdi
Bir anda kâfir kolundan vurdu
Din uğruna harbe giden oğullar yiğitler

Abdullah Efendi dersini okurdu
Cuma günü bülbül gibi şakırdı

⁷⁸ Bu şiir "Oğullar Destanı" başlığı ve bazı küçük farklarla Cevdet Canbulat neşrinde yer almaktadır. Bkz.: Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2009, s. 17 vd.

[122] Âlem bu camiye lâyıık bu derdi
Camisini mahzun eden oğullar yiğitler

Alaca Mescid'in bülbülü idi
Ananın babanın hem gülü idi
Cümlenin yanında sevgili idi
Kendisinden hoşnut eden oğullar

Hocasına varup dersini aldı
Hastalanup vedalaşup da geldi
Sözü-sohbetine tâlipler oldu
Tâliplere hasret giden oğullar yiğitler

Yazıları yazmaz oldu elleri
Kur'anı okumaz oldu dilleri
[123] Açılmadan soldu gonca gülleri
Gülleri toprakta solan oğullar

Bakar idim medresenin yoluna
Kuzum gelir idi salma salına
Mevlâm saburluk versin bu kuluna
Kitapları garip kalan oğullar

Eşref'im davar güderdi her an
Bulunmazdı rızasız işler her an
[Gecelerde daim okurdu Kur'an]⁷⁹
Hakkın emrini güden oğullar

⁷⁹ Bu mısra cönkte kaydedilmemiş. Şiirin bütünlüğünü muhafaza için yayınlanmış halinden tarafımızca ilave edildi.

Mehmet'im der ki kaydımı göreyim
[124] Harçlığımı bulup yola gireyim
Din uğruna kâfirleri kırayım
Din uğruna harbe giden oğullar

Abdullah der ki kimse bilmez sızımı
Yayladan getirün benim kuzumu
Teneşirde bâri görsün yüzümü
Kuzusunu göremiyen oğullar yiğitler

Muhammed'im dünyasını bitürdi
Vâlidesi zayıf halde yaturdu
Çarşafa koyup yanına yaturdu
Anasına hasret giden oğullar yavrular

[125] Validesi der Eşref'imî göreyim
Derdi nedir bir [hâlin] sorayım
Onlara hakkımı helâl kılayım
Gençliğine doyamayan oğullar yavrular

Abdullah der babam yanıma gelsin
Vasiyyet edeyim bir tövbe versin
Ata hakkını bana helâl kılsın
Ana-ata hakkını bilen oğullar yiğitler

Hüda'nın vergisi beş kardeş idi
Birbirlerine hem müti [eş] idi
Dâ'imâ işleri hem cümbüş idi
Gülerek muhabbet eden oğullar yiğitler

Mehmet'imın kaldı türlü düzeni
[126] Abdullah Efendi'nin hutbe ile ezeni
Mevlâm âhirette göster yüzünü
Hasreti kıyamet kalan oğullar yavrular

Sağ iken gördüler kendi düşlerini
Yedi günde göçtüler hem göçlerini
Mevlâ'm ihsan etsün hem işlerini
Mülk evine göç eyleyen oğullar yiğitler

Levhi mahfuzda yazılmış yazılar
Öksüz kaldı ufak [altı] kuzular
Yüzlerin görünce yürek sızılar
Kuzuların koyup giden oğullar yiğitler

[127] Yavrularınm öleceğın bildiler
Tövbe idüp vasiyyet kıldılar
Yedi günde teslim oldular
Fânî dünyayı terk eden oğullar

Elimle gasledüp kefene sardım
Salâların verüp eksiğın gördüm
Eyüp Sultan sabrı versin derdim
Âhiret libasını giyen oğullar

Bu dünya fânidir vefası olmaz
Buna gelen gider hiç geri kalmaz
Bâkî kahr sanma kimseye kalmaz
Ömürleri âhir olan oğullar yiğitler

[128] Başımı alıp gitsem dağlar başına
Dayanılmaz ayrılık ataşına
Bakın yârenlerine işine
Eşinden ayrılıp giden oğullar yiğitler

Derdi olmayanlar oynayıp güler
Kuzusundan ayrı düşenler meler
Ölüm ayrılığı yürekler deler
Benim yüreğimi delen oğullar yavrular

Felek yüreğime vurdu yâreler
Emir böyle imiş nedir çareler
[129] Oğuldan ayrılan kendin yâreler
Ciğerimi yaralayan oğullar yiğitler

Böylesini kul başına virmesün
Üçü bir haftada kabre girmesün
Ufak kuzular öksüz kalmasun
Kuzuları boynun buran oğullar

Cenab-ı Mevlânın çokdur işleri
Üç ay evvel gördüm düşleri
Firkatile oldu yayla göçleri
Firkatleri bağrımı yakan oğullar kuzular

Yüce dağlar karı eriyüp akar
Firkat ataşı düştüğü yeri yakar
[130] Kime dokunursa belini bükür
Kaddimi yay iden oğullar

Nicelerin ismi anılmaz
Nicelerin yaraları onulmaz
Kuzularım satın alsam alınmaz
Kavuşmamız mahşere kalan oğullar yiğitler

Hilmî sen razı ol Hakk'ın emrine
Hüda'nın emrini getirdi yerine
Dua eyle bakî kalanların ömrüne
Makamları cennet olsun oğullar
Âhiretde karşı gelsün yiğitler

Allah rızâsı için Lillahi'l-Fâtîha.

İlahî-i Elveda⁸⁰

[131] Göç zamanımız geldi
Sizi Allahısmarladık
Hak muradımızı verdi
Sizi Allah'a ısmarladık

Yol kaydımız görüldü
Cümle dostların derildi
Hurcumuz dahi sarıldı
Sizi Allah'a ısmarladık

Aşkî olan komaz dilden
İrâde gider elinden
Geçer hep malından
Sizi Allah'a ısmarladık

⁸⁰ Bu şiir de on yedi dörtlük hâlinde Cevdet Canbulat neşrinde yer almaktadır. Bu manzume cöngé beş dörtlük eksik olarak kaydedilmiştir. Bkz.: Cevdet Canbulat neşrinde yer almaktadır. Bkz.: Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2009, s. 47 vd.

[132] Ana âşık olanlara
Can fedâ kılanlara
Hak nasib etsin anlara
Sizi Allah'a ısmarladık

Bülbül arzu çeker güle
Gülün kadrini bülbül bile
Habibine(?) komşu kıla
Sizi Allah'a ısmarladık

Açık etsün yolumuzu
Sen bilürsün halimizi
Evlâd-ü ayalimizi
Sizi Allah'a ısmarladık

Hacılar girdiler yola
Cümle refikleri bile
Gidin yol mübarek ola
Sizi Allah'a ısmarladık

Nasip olur gidenlere
Sihhat versin bedenlere
Beyti tavaf edenlere
Sizi Allah'a ısmarladık

Arabistan'ın yazları
Gelebilen gazileri
[133] Burda kalan kuzuları
Sizi Allah'a ısmarladık.

Arabistan'ın çölleri
Zevk-u sefadır yolları
Kokar Mekke'nin gülleri
Sizi Allah'a ısmarladık

Hacılar konup göçerler
Ab-ı Zenzem'i içerler
Yakasız gömlek biçerler
Sizi Allah'a ısmarladık

Hilmi'nin⁸¹ budur niyâzı
Edâ eyliyelim farzı
Duâdan unutmayın bizi
Sizi Allah'a ısmarladık

Gazâli(?)

(...) kapına geldim
Kerem senden kerem kâni
Nefse uyup âsî oldum
Kerem senden kerem kâni

Yüzüm kara günâhkârım
Huzuruna nasıl varam
[134] Yine senden olur çârem
Kerem senden kerem kâni

Farzı eda edemedim
Doğru yola gidemedim
Emri neyhi edemedim
Kerem kâni kerem senden

81 Cönkte "halkın" yazılmış.

Şu dünyâyı bâki sandım
Ana meyledüp aldandım
Namazımdan geri kaldım
Kerem senden kerem kâni

Karanlık kabre varınca
Münker Nekir suâl sorunca
Anda cevâp vermeyeince
Kerem senden kerem kâni

Kabre girüp örtülünce
Günâh sevâb tartılınca
[135] Mü'min olan kurtulunca
Kerem senden kerem kâni

Sensin ganilerden ganî
İlâhî af eyle beni
Ricâm budur dün ü günü
Kerem senden kerem kâni

Dutılan sözün tutmamışam(?)
Doğru yolum yanılmışam
Münkir ben bana etmişem(?)
Kerem senden kerem kâni

İlahi Budur

Aşkın dadı gönlümde
Hiç görmedim ömrümde
[136] Muhammed'i seyrimde
Aman göresim geldi

Düşde görsem yüzünü
İşitsem [onun] sözünü
Hâkipâyine yüzümü
Gâyet süresim geldi

Terk eyledim dünyâyı
Nidem gayrı sevdâyı⁸²
Muhammed Mustafâ'yı
Hemen göresim geldi

Müştakım cemâline
Sen ergür visâline
Lutf et İzzet bendene
İhsân zamamı geldi

Salli alâ Muhammed
Lillâhi'l-Fâtîha

[137] Hacı İlahisi

Kadir Mevlâm nasip et
Dersem ağlayu ağlayu
Medine'de Muhammed'i
Görsem ağlayu ağlayu

Tesbih okunsa dilime
(.....)
İhrâm gömleğinin eynime
Giyssem ağlayu ağlayu

82 Sevda kelimesi, cönkte "zevda" imlasıyla kaydedilmiş.

Hocam gelür yana yana
Ciğerciğim döndü kana
Âbu zezem kana kana
İçsem ağlayu ağlayu

[138] Hacerü'l-Esvet'e varsam
Hakk'ın dîzârını görsem
Eşiğine yüzüm sürsem
Düşsem ağlayu ağlayu

Altun oluk hemen sana
Seni gören kalur tana
Kara tonum Beytullah'a
Versem ağlayu ağlayu

Altun oluk altunda
Yeşil mermer üstünde
İki rekât namazında
Kılsam ağlayu ağlayu

Binsem Arap devesine
Varsam Hacc'ın duâsına
Arafat'ın ortasına
Varsam ağlayu ağlayu

Akıdırlar gözün yaşın
Akıdayım gözüm yaşın
[139] Medine'de şeytan taşın
Atsam ağlayu ağlayu

Akıdırlar bunca kanı
Hiç esirgemezler canı
Mina'da Hacc'ın kurbânı
Kessem ağlayu ağlayu

Âşık Yûnus aşkı diler
Eşrefoğlu zârî kılar
Duamız müstecâb kılar
Kılsam ağlayu ağlayu

Tamam

İlahi Budur

Fahr-i âlem kabrinden kalkınca
Diye benim ümmetlerim nice oldu
Mübârek sakalından toprakların silince
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Ebubekir Osman geldiler
Livâü'l-hamd altına geldiler
[140] Dört melek tâcı hulle gydiler
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Cehennem kurulup halkın üstüne
Ateşler saçılır âsi kasdına
Gelin yalvaralım Allah dostuna
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Siz durun ben Allah'a varayım
Bu gece dergâhına yüzler süreyim
Eğer olmaz ise kendim yanayım
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Resûlüm secdeden kaldur başını
Akıdup durma gözin yaşını
[141] Bağışladım ümmetlerin suçunu
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Ya Muhammed sensin emîn
Habibim dedi sana Rabbü'l-âlemîn
Hem sen oldun rahmete'l-lil-lâlemîn
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Cümle enbiyâlar nice nefsi nefsi diler
Gözlerinden nice döke yaşlar diler
Cümle ağalar canlarım diye(?)
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

El-hamd diye illâ Ya Rahim
Nefsimi ümmetsiz ben n'eylerim
[142] Cânımı ümmetime fedâ kılayım
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

Derviş Yunus aşkla olur ümmetin
Cânı gönülden tutasın sünnetin
Sünnetin tutmayan bulmaz cennetin
Diye benim ümmetlerim nic'oldu

İlahî Budur

Hakikat âlemi[n] seyrân ederken
Allah Muhammed'i göster Ya Rabbi
[Ümmeti alıp cennete giderken]
[Allah Muhammed'i göster Ya Rabbi]

Yeşil nûrdan nalin var ayağında
Gün gibi yalabur kuşluk çağında
[143] Firdevs-i cennet-i a'lâda
Gezen Muhammed'i göster Ya Rabbi

Ömer sağında Osman solunda
Ebubekr yine(?) olmuş yanında
Ali Zülfikâr almış elinde
Giden Muhammed'i göster Ya Rabbi

Cehennem cûş idüp kaynayup coşar
Âsi ümmetlerin akli şaşar
Cehennem durdurup yapışup tutar
Dutan Resûl'ü göster Ya Rabbi

Kimini Zebâniler incitdi
Kimini kulların yürüdü
[144] Kâh Sırat'a kâh mizâna seçirdi
Seyreden Muhammed'i göster Ya Rabbi

Senin farzın tutan benim sünnetim
Ben yanayım hiç yanmasun ümmetim
Ümmetsiz neyleyim ben cenneti
Diyen Muhammed'i göster Ya Rabbi

Yeşil sancağımı dikmiş mahşer yerine
Gören ümmetler nice sevine
Hasan Hüseyin almış yanına
Gezen Muhammed'i göster Ya Rabbi

Yunus Emrem eydür dermân bulayım
Yükseklerden alçaklara konayım
[145] Yarın Hakk'ın didârını göreyim
Diyen Muhammed'i göster Ya Rabbi

Sene

12 Mart 1941

Sene

3 Nisan 1320

İlahî Budur

[Fâilâtün Fâilâtün Fâilün]

Dedi Âdem ki Ya Rabbe'l-âlemin
[Ol] Muhammed nûrunu göster hemin⁸³

İndi ol dem Âdem'in dırnağına
Ayağının kondi başparmağına

Gördü Âdem ol Muhammed nûrunu
Kaldırup hemen şehâdet parmağını⁸⁴

83 "Muhammed", cönkte "Muhammed'in" şeklinde kaydedilmiş. Vezin gereği düzeltildi.

84 Vezin kusurlu.

Hak buyurdu [ol] Muhammed nûrına⁸⁵

[146] Âdemin alınna vardı nûr yine

Âdemin alınında durdu çok zamân

Karar etmedi yine kendi hemân

Nûr andan vardı Havvâ alınna

Safalar verdi Hak anın cânına

Anda da durmadı kendi nûr hemân

Enbiyâ alınna vardı ol zamân

Enbiyânın cebhesinde gördiler

Nûru görenler salavat verdiler

Kendi peygamberleri ol bir zamân

Nûru gören imân getürdü hemân⁸⁶

[147] Gördü Abdulmuttalib nûru hemân

Yoluna kodu anın başıyla cân

Hizmet eyledi ona [ol] her zamân

Oğlu Abdullah olunca dek cûvân

Diledi kim oğlunu evermeğe

Tâlib oldu niceler kız virmeğe⁸⁷

85 "Muhammed", cönkte "Muhammed'in" şeklinde kaydedilmiş. Vezin gereği düzeltili.

86 Vezin kusurlu.

87 "Oldu", cönkte "oldular" şeklinde kaydedilmiş.

Mekke Őehrinde bir kişi var idi⁸⁸

Adına onun Vassaf derler idi

Sevdi Abdullah'a verdi kızını

Ona teslim eyledi kend'özünü

Adını Âmina komuŐ kızının⁸⁹

88 Vezin kusurlu.

89 Cönk burada sona ermektedir.

SÖZLÜK

âbu Zemzem: Zemzem suyu.

ağlayu: ağlayarak.

ağu: zehir.

ahd: yemin, söz.

alhad: ahlat.

anda: onda, orada.

ashâb: sahabeler, dostlar.

âşikâr: açık, ortada.

ayâl: aile.

bâtın: iç.

bay u gedâ: zengin ve fakir.

bende: kul.

ber-kemâl: Kemâlde, olgunlukta.

Beytullah: Allah'ın evi, Kâbe.

biryân: Kebap.

bi-vefâ: Vefasız.

buğuz: Nefret, düşmanlık.

bühtân: İftira.

bünyâd etmek: İnşa etmek.

Cebbâr: Allah isimlerinden.

celb kılmak: çağırarak.

çerâğ: Işık, nûr.

- çün:** Çünkü.
dehr: Dünya.
derûn: İç, gönül.
dirilmek: Bir araya gelmek, toplanmak.
dizâr: Didar, yüz, cemal.
duhân: Duman, sigara.
dürr: İnci. Mecazen gözyaşı.
enbiyâ: nebiler, peygamberler.
Erad: Erler.
ergür: Erdirmek.
esrâr-ı İlâhî: İlâhî sırlar.
eşker: Âşikâr, açık.
evvel bahâr: İlk bahar.
Fahr-i âlem: Âlemin övüncü, Hz. Peygamber.
fer: Işık, nûr.
ferdâ: Yarın.
feriştah: Melek.
firkat: Aynılık.
gâhi: Bazen.
gerden: Gerdan, sine.
görincek: Görünce.
gülistan: Gül bahçesi.
gülşen: Gül bahçesi.
habib: Sevgili.
hâcet: İhtiyaç, gereksinim.
halâyık: Kız, kadın.
hayın: Yaramaz.
hulle: Cennette giyilen elbise.
hurrem: Sevinçli.
hümâm: Himmeti çok, gayretli kimse.
ihfâ: Gizleme, saklama.
ihsân: Bağışta bulunma.
iktidâ: Birini örnek almak ona uyma.
imâret: Bir yeri mamur etme, bayındırlık.
in‘âm: Lütuf ve ihsanda bulunma.
inâyet: Lütuf, ihsan, iyilik.

kadd: Bel, boy.

kamu: Hepsi, tamamı.

kande: Nerede.

kangısın: Hangisini.

kanı: Hani.

kazi: Kadı.

kelb: Köpek.

Kerim: Cömert. Allah'ın güzel isimlerinden.

Kûh-ı Kaf: Kaf Dağı.

La'in: Lanetli, şeytan.

Leyl ü nehâr: Gece gündüz.

Limeni'l-mülk: Mümin Süresi'nde "Bugün mülk kimindir?" meâlindeki âyetten alıntı.

Livâü'l-hamd: Kıyamet gününde müminlerin altında toplanacakları Hz. Peygamber'in sancağı.

mâ'il olmak: Meyletmek.

mâh: Ay.

me'yûs olmak: Üzölmek.

mekr: Hile.

Melekü'l-mevt: Ölüm meleği, Azrail.

merkad: Mezar.

mesrûr: Sevinçli.

mevt: Ölüm.

Mezmûm: Kötölenmiş, yerilmiş, zemmedilmiş.

mizân: Terazî.

mushaf: Kurân-ı Kerim.

mutî: Uyan, itaat eden.

Müselmânlık: Müslömanlık.

müstecâb kılmak: Kabul etmek.

müşrik: Allah'a ortak koşan.

nâdim olmak: Pişman olmak.

nâgâh: Ansızın.

nâleye gelmek: İnlemek.

nalın: Takunya.

nev'-i beşer: Beşer, insan.

ol: O.

pend: Nasihat, öğüt.

pervâne: Kelebek.

pür-usûl: Usul üzere, düzenli.

rasdık: Kadınların saçlarını ve kaşlarını boyamak üzere kullandıkları siyah boya.

ravza: Bahçe.

revân: Akan.

sabi: Çocuk.

safâ: Huzur, mutluluk.

sâhib-kemâl: Kemal yani olgunluk sahibi.

sâhibü'l-amân: Aman sahibi, acıyan, merhamet eden.

sahra: Çöl.

sebak: Ders.

sedd-i İskender: Yecüc ve Mecüc'ü durdurmak üzere İskender-i Zülkarneyn'in inşa ettiği set.

server: Önder, lider.

sûr: Üfürülmek için kullanılan büyük boynuz, nefir.

şâd: Mutlu.

şâz etmek: Mutlu etmek.

Şer'i: Şeriatle ilgili.

tapu: Huzur.

tıfl: Çocuk.

ton: elbise.

turâb: Toprak.

uch etmek: Kibirlenmek.

ummân: Büyük deniz, okyanus.

üryân: Çıplak.

vehîb: Hediye, armağan.

Yalabur, yalabır: Parlak, cilalı.

Zâr etmek: İnmek, ağlamak.

Zârî kılmak: Ağlamak.

Zebâni: Cehennem bekçisi.

Zuhûr-ı 'alâmet-i beşâret: Müjde alametlerinin ortaya çıkması.

EKLER

EK-1

DÖRTDİVAN'DA YENİ BULUNAN BİR CÖNK HAKKINDA

Dörtdivan'daki cönkler konusu, birtakım araştırmacıların ilçenin kültürel zenginlikleri konusunda dikkat çektikleri hususların başında gelmektedir. Biz, yaptığımız araştırmalarda başlangıçta bu cönklerin varlığı hakkında pek bir malumât elde edemedik. Fakat Çavuşlar Camii İmam Hatibi İsmail Tezel hocamızın elindeki cöngü bizimle paylaşması üzerine konuyla ilgili daha net şeyler söyleme imkânımız oldu. Biz bu konuyu yazdığımız yazılarla ele almaya ve konuya dikkat çekmeye çalıştık.

Araştırmalarımız devam ederken Dörtdivan'da bir cöngün daha olduğu bilgisine ulaştık. Bu cönk, Dörtdivan, Adaköylü öğretmen Mehmet Akif Uludağ'ın elinde bulunuyordu. Bu cönk Mehmet Akif Uludağ'ın babası Mustafa Uludağ'a (d. 1969-İmam-Hatip) intikal etmiştir. Mehmet Akif Uludağ'ın bu cöngü bizimle paylaşması üzerine biz de bu yazma eser üzerinde çalışmaya başlamış olduk. Niyetimiz bu cöngün de Osmanlı Türkçesinden aktarımını gerçekleştirdikten sonra bir kitap hâlinde yayınlamaktır.

Bu ikinci cönk oldukça hacimlidir. Eksik varaklar haricinde 143 varak, yani cönk 286 sayfadır. Cöngün iç kapağı kopmuş ve ilk üç varağı yırtılmıştır. Burada Derdiyok ile Zülfüsiyah adlı halk hikâyesinin ilk kısmının bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca cöngün eksik olan iç kapağının yazılı olduğu anlaşılmaktadır. Deri kaplı cöngün dış kapakları da kopmuş durumdadır. Sadece sırt kısmı kalmıştır.

Bunların haricinde cöngün oldukça sağlam ve içerik açı-

sından zengin olduğunu söyleyebiliriz. Cönkteki bu zengin içerik sayesinde Dörtdivan ve Gerede civarında halk edebiyatı mahsullerinin işlenişi ve anlatımı hakkında bazı yeni yorumlar getirmek mümkün görünüyor.

Cönk okunaklı bir rikayla kaleme alınmıştır. Cöngün içindeki yazı sitillerinden, başka kişilerce zaman içinde ilaveler yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca cöngün eskimiş sayfaları tamir görmüştür. Bu da bize cönk sahiplerinin onu koruma konusunda özen gösterdiklerini düşündürmektedir.

Cönk her iki kısımdan da başlıyormuş intibai verecek şekilde tutulmuştur. Bir tarafta Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyesi başlarken diğer kısımda Âsuman ile Zeycan hikâyesi başlamaktadır. Bunun yanında cönkte Âşık Garip ile Şahsenem hikâyesi de vardır. Dolayısıyla cöngün büyük kısmı halk hikâyelerinden oluşmaktadır. Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyesinin ilk varakları hariç tutulursa bu hikâyeler cönkte tam olarak mevcut durumdadır. Hikâyelerin bize söylediği husus, Dörtdivan'da halk hikâyesi anlatma ve dinleme geleneğinin ciddi anlamda mevcut olduğudur.

Cönkteki halk hikâyeleri manzumeler bakımından da zengindir. Bilindiği gibi halk hikâyeleri bir kısmı manzum bir kısmı mensur olan eserlerdir. Elimizdeki cönkte hikâyeleri kaydeden kişinin herhangi bir atlamaya yer vermeden bunları yazdığı anlaşılıyor. Bizde, Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyesini okurken bunların bir icra ortamında kaydedildiği gibi bir intiba oluştu. Doğal ortamında kaydedilen bu hikâyelerin okunmasında bazı güçlükler olabilmektedir. Nitekim cönkte yer alan hikâyeler halk imlasıyla yazılmış ve muhtemelen anlatıldığı gibi kaydedilmiş metinlerdir.

Biz cönkte yer alan Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyesinden

birkaç şiiri örnek olarak buraya kaydetmek ve bunlar hakkında bir fikir vermek istiyoruz:

Aldı Derdiyok

Âşık imdi berü gel sen
Sana imlâyı öğredem
Ne vechile yaratmış Hak
Fâni dünyâyı öğredem

Âşık olan sözüm yazar
Bana etdi pîrim nazar
Etme bir kimseye azar
Kalbi deryâyı öğredem

Zülfüsiyah derler yâre
Düşdüm bülbül gibi zâre
Benim âşık-ı biçâre
Sana sevdâyı öğredem

Aman ey mahbûb-ı hazret
Perişan hâlime hürmet
Firâk-ı yâr ile hasret
Vücûdu ifnâyı öğredem

Derdiyok'dur benim adım
Ezelden oldu bünyâdım
Erişdi arşa feryâdım
Veren Mevlâ'yı öğredem

Cönkte yer alan halk hikâyelerindeki manzumelerden burada bir örnek daha vermek istiyoruz. Aşağıdaki manzumede de yine Derdiyok'un dilinden söylenmiştir:

Aldı Derdiyok

Düşmüşem 'aşkına ben de o yârin
Âşıklar ölmeden yârdan geçer mi?
Bu 'aşkın seyranın etmeden ifnâ
Mansurveş âlemde vardan geçer mi?

Yâr ile bir dahı olursam halvet
Eylemem ben dahi kimseye minnet
Goncaya ne şekil verildi lezzet
Gülü terk eyleyüp hârdan geçer mi?

Ben bülbül olmuşam o yâr gonca gül
Lutfeyle derdimi dostuma bildir
Sevdiğim sar beni sarmazsan öldür
Her âşık ben gibi serden geçer mi?

Derdiyok kimseye dimez hâlini
Yürekde yakar bu aşkın nârını
Günbegün arturur âhı zârını
Pervâne olmayan nârdan geçer mi?

Cönkte yer alan halk hikâyelerinin sonunda bazı kayıtlar yer almaktadır. Bunlardan Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyesinde “El-hat Osman ibn Ali Karye-i Çavuşlar (...)zâde” kaydından hikâyenin Dörtdivan-Çavuşlar'dan Ali Oğlu Osman tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Hikâyenin sonunda yer alan “1270” (M. 1854) senesinden de cöngün 19. Yüzyıl'ın ortalarında tutulduğu anlaşılmaktadır.

Cönkte yine şöyle bir kayıt yer almaktadır:

“Bin İki [Yüz] altmış Altı senesinde Rebiülevvel’in yirmi sekizinde Beşir oğlu Hacı Hüseyin oğlu Hüsnü dünyaya geldi.”

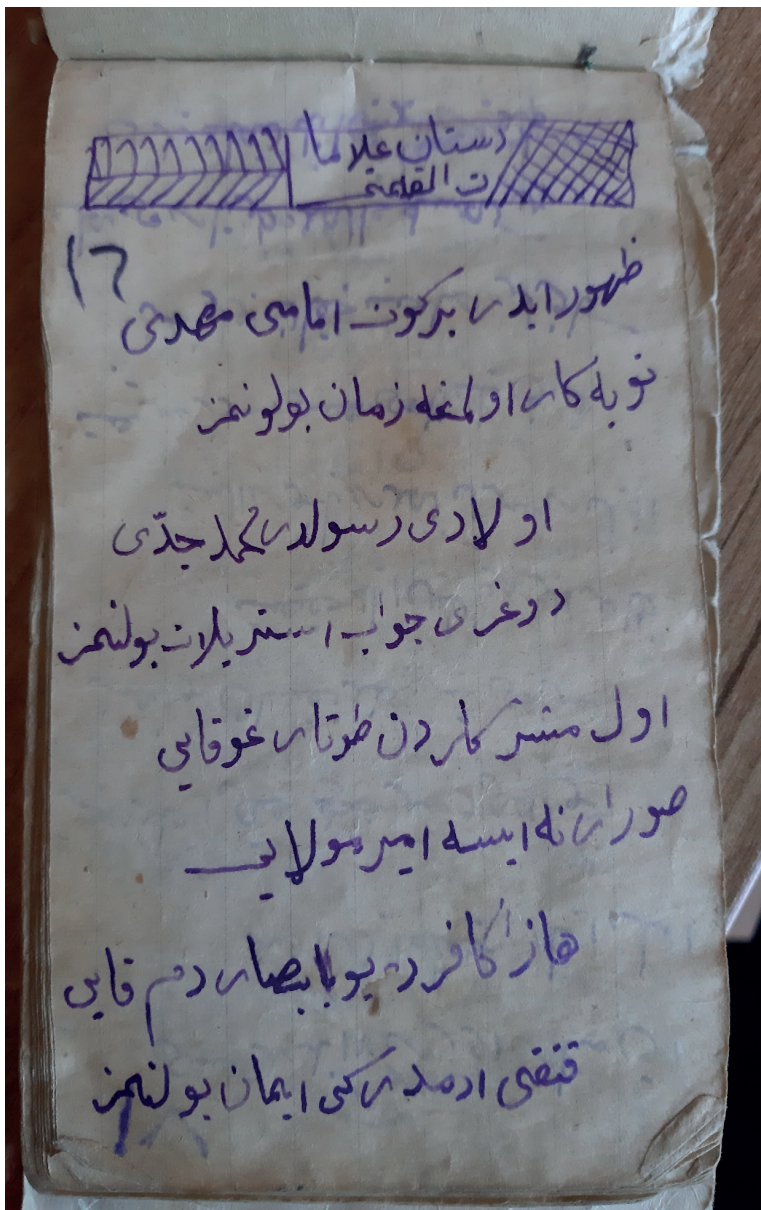
Bu tarih de yukarıda öz konusu edilen hikâyenin sonundaki tarih gibi oldukça önemlidir. Burada Beşir oğlu Hacı Hüseyin Efendi'nin Hüsnü adında bir oğlunun Hicri 28 Rebiülevvel 1266 tarihinde (Milâdi 11 Şubat 1850) doğduğu kaydedilmiştir. Bu durumda cönkteki hikâyelerin ve manzumelerin Dörtdivan'da 1850'li yıllarda kaydedildiği açıklığa kavuşmaktadır.

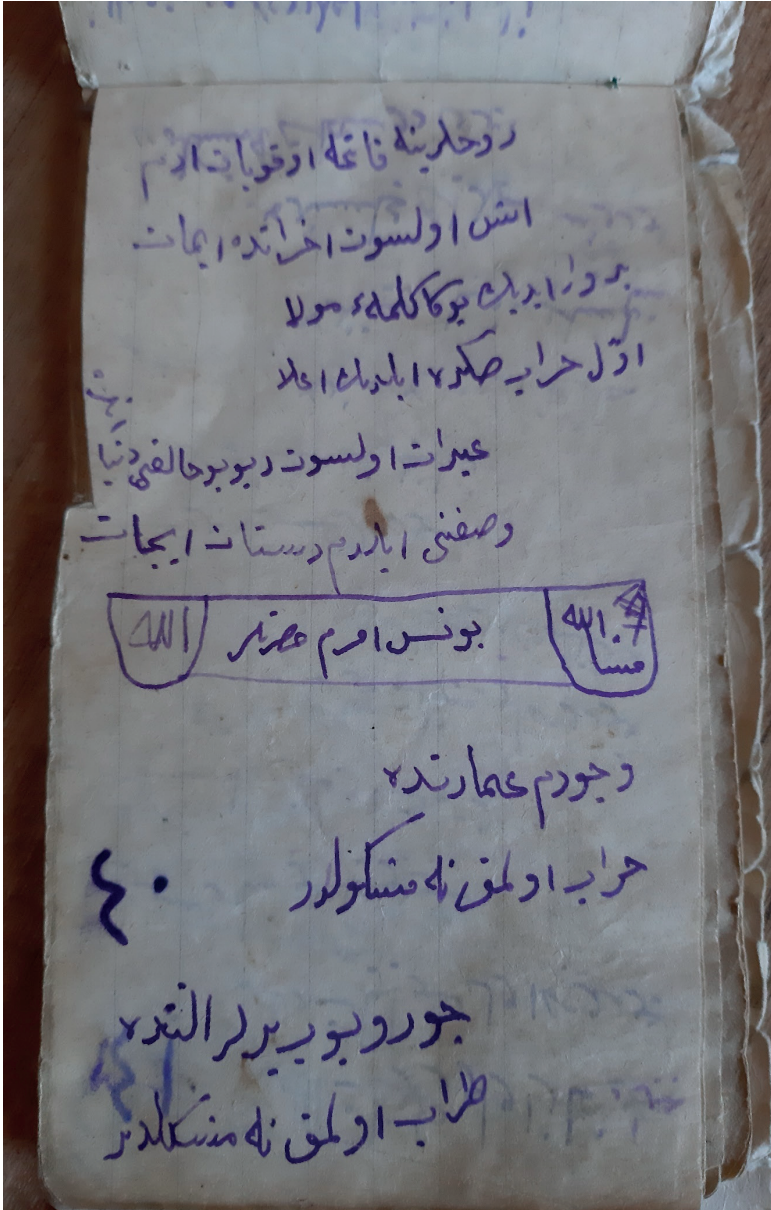
Cönkte dikkat çeken bir diğer husus Âşık Ömer şiiirleridir. Cöngün özellikle orta kısımlarında Âşık Ömer başıyla kayıtlı manzumeler yer almaktadır. Bir manzume ise Âşık Ömer başıyla kayıtlı olmasına rağmen mahlas bendinde Karacaoğlan'ın adı yer almaktadır. Sanırım bu durum, Âşık Ömer'in Türk Halk Edebiyatı içerisindeki şöhretinden ve adının halk şiiirinde bir tarzı ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kanaatimizce başka bir şaire ait olduğu hâlde manzumeye “Âşık Ömer” diye başlık konması herhalde onun “Âşık Ömer tarzı”nda yazıldığını ifade etmek içindir.

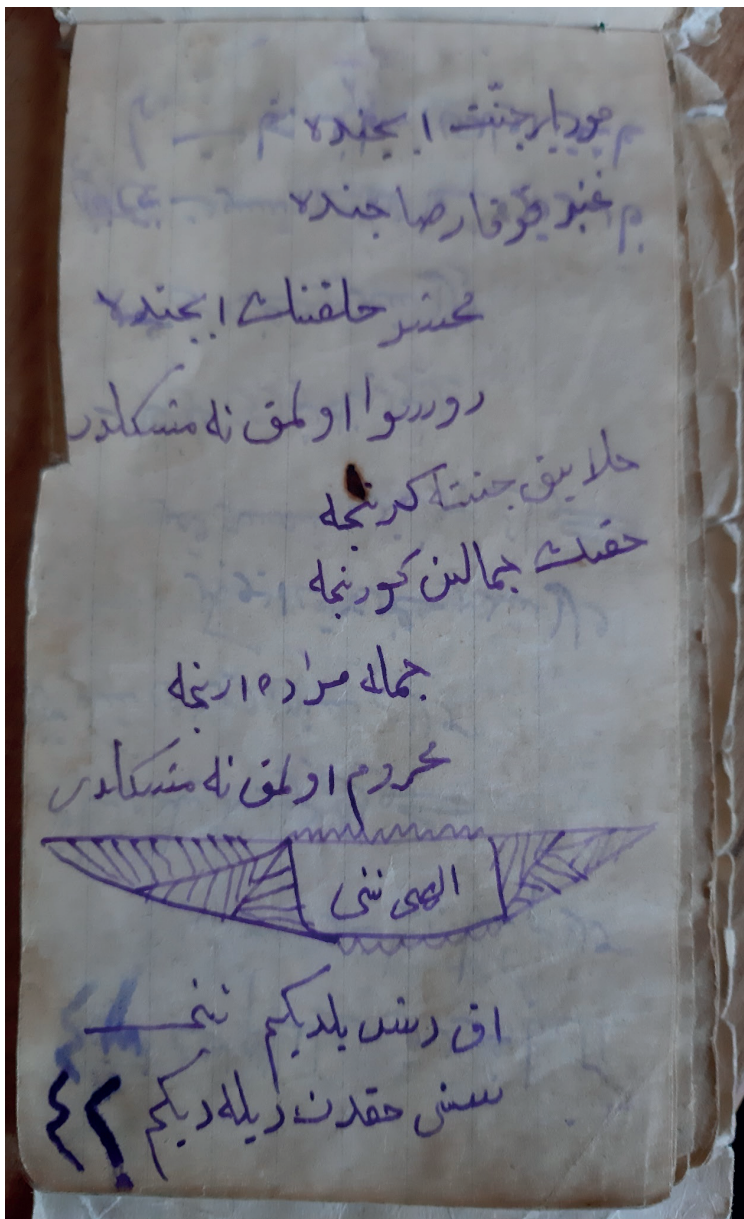
Cönkte dikkat çeken durumlardan birisi de bazı manzumelerin “Türkü Budur”, “İlâhî Budur” başlıklarıyla kaydedilmiş olmasıdır. Dörtdivan cönklerinde karşılaşılan ve genel bir hususiyet olduğunu düşündüğümüz bu durum, bu cönkte de karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak cönkler açısından dikkat çekici bir yer olan Dörtdivan, bu konudaki zenginliğini yavaş yavaş açmaya başlamış durumdadır. Dolayısıyla araştırmacıların bu konu üzerine eğilmeleri ve bu cönklerin tespit edilip çalışılması elzemedir. Zaman, cönklerin aleyhine işlemekte ve bu zenginlik her geçen gün gözden kaybolmaktadır. Kurtarılacak her cönk, bu büyük kültür mirasının temel taşı durumundadır

EK-2
ÖRNEK CÖNK SAYFALARI







هر سحر وقت با نیکی قالد
 بر آن مولایه او موریان بیدر
 یوازده دفعه کت کت کت کت
 او بانه هی کور لرم غفلتدن
 او بیات عاقل است مولایه یواز
 هر سحر وقت با نیکی قالد
 بر آن مولایه او موریان بیدر
 یوازده دفعه کت کت کت کت
 او بانه هی کور لرم غفلتدن
 او بیات عاقل است مولایه یواز
 هر سحر وقت با نیکی قالد
 بر آن مولایه او موریان بیدر
 یوازده دفعه کت کت کت کت
 او بانه هی کور لرم غفلتدن
 او بیات عاقل است مولایه یواز

جبرائیل اول اهی تو تمه سه قطر
 یانریدی قات کورکری بر او جمعه
 و کلوزیدی کز مکتب قیوسن دولنور
 کوز یا شندت صرفا قدر صولنور
 کلدی رسول مکتبک قیوسنه
 جقدی بر او غزات رسولک طایر سنه
 رسول ایدر اول اوغلاننه ای صیم
 شهیدینه اینه در او غلام ابراهیم
 اوغلاننه ایدر فرات او قرنا آگاه
 دی ۸۰